

Almanya'nın Cihad Politikasının Mimarı Baron Max von Oppenheim: Ajan, Provokatör, Arkeolog, Diplomat

Baron Max Von Oppenheim, Architect of German
Jihad Policy: Agent, Provocateur, Archaeologist,
Diplomat

Selami KILIÇ^{ID}

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü, Erzurum,
Türkiye

Department of History, Atatürk
University, Faculty of Letters,
Erzurum, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 23.03.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 15.06.2023
Yayın Tarihi/Publication Date: 10.08.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Selami KILIÇ
E-mail: drselami@atauni.edu.tr

Atıf: Kılıç, S. (2023). Almanya'nın Cihad
Politikasının Mimarı Baron Max von
Oppenheim: Ajan, Provokatör,
Arkeolog, Diplomat. *Turcology
Research*, 78, 438-451.

Cite this article as: Kılıç, S. (2023).
Baron Max Von Oppenheim, Architect
of German Jihad Policy: Agent,
Provocateur, Archaeologist, Diplomat.
Turcology Research, 78, 438-451.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

ÖZ

Almanya'nın Köln şehrinde 15 Temmuz 1860'da dünyaya geldi. Yahudi kökenli zengin bir banker ailesine mensuptu. İyi bir çocukluk dönemi geçirdi ve yine çok iyi bir eğitim aldı. Almanya'nın çeşitli şehirlerinde memuriyetlerde bulundu. Hukuk eğitimini tamamladı ve 1883'te hukuk doktoru oldu. Ancak onun en büyük arzusu Doğu'nun renkli dünyasına yolculuklar yapmaktı. Bu rüyası 1883 kışında gerçekleşti ve ilk Doğu gezisini yaptı. Sonraki Doğu seyahati üç yıl sonra gerçekleşti ve orta-çağların büyüleyici ülkesi Fas'a gitti. 1892'de, Önce İspanya'ya ve Mağribe sonra Kahire'ye seyahat etti. 1893'te Hindistan'ı ve ardından Doğu Afrika'yı ziyaret etti. Sultan II. Abdülhamid'in daveti üzerine İstanbul'a gitti. Osmanlı coğrafyasındaki seyahat izlenimlerini "Akdeniz'den İran Körfezi'ne" adlı iki ciltlik kitabında ölümsüzleştirdi. İlk diplomatik görevine 1896'da Kahire'de başladı. Kayzer II. Wilhelm'in özel ajanı olduğu iddia edilen Oppenheim, burada 13 yıl kaldı. O yıllardaki en önemli görevi İslam dünyasını özellikle basınını gözlemlemektir. Berlin'e aşağı yukarı 500 rapor ve muhtıra gönderdi. Bunlar siyaset, din ve kültür gibi çeşitli konuları içeriyordu. Bölgedeki gezileri sırasında rastlantı sonucu Tell-Halaf antik kentini keşfetti ve 20. yüzyılın başlarında en önemli kazılardan birini yaptı. 1914 Sonbaharında "İslam Dünyasının Düşmanlarımıza Karşı Ayaklandırılmasına" ilişkin gizli ve kapsamlı bir muhtırayı bakanlığa sundu. Bu bir cihad çağrısıydı ve Müslümanların gazabını düşmanlarının üzerine çekmeyi amaçlıyordu. 136 sayfalık bu çok etkileyici raporunda; İslam dünyasında başlatılacak ayaklanmalar ayrıntılı bir şekilde açıklanıyordu. Mısır ve Hindistan'ın ayaklandırılması en önemli olanıydı. Bunu Kafkasya'yla Fas, Tunus ve Cezayir'de gerçekleştirilecek ayaklanmalar izliyordu. Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Berlin'e çağrıldı ve diplomatik görevi yeniden başladı. Berlin'de "Doğu İstihbarat Merkezini" kurdu. Kısa bir süre başkanlığını yaptıktan sonra Mart 1915'te "Haber Merkezi Odalarını" kurmak üzere İstanbul'a gitti. Düzenli bir propaganda yapılabilmesi için seksen kadar "Haber Merkezi Odası" organize etti. Savaş sonrası politikanın yanı sıra bilimsel çalışmalarını özellikle Tell-Halaf kazılarını sürdürdü. Gezgin, ajan ve arkeolog olarak dolu dolu yaşadığı seksen altı yıllık yaşamı 15 Kasım 1946'da sona erdi.

Anahtar Kelimeler: Kahire, Almanya, Cihad Politikası, Max von Oppenheim, Tell-Halaf

ABSTRACT

Born in Köln, Germany, on July 15, 1860, Max Freiherrn von Oppenheim belonged to a rich Jewish banker family well known by German financial centers. He had a very good childhood and education. He worked as a clerk in different cities of Germany. After he finished his education in law, he received doctor of law degree in 1883. His greatest desire was to travel to the colorful world of the Orient. That dream was realized in the winter of 1883, when he made his first travel to the Orient. His next travel to the Orient was 3 years later. This time he went to Morocco, which still looked like the magical land of the Middle Ages. In 1892, he set out on his great tour and first went to Spain and then to Maghrib and Cairo. In 1893, he visited India and then Eastern Africa. He went to Istanbul upon the invitation by Abdulhamid II. He wrote about his impressions of the Ottoman geography in his two-volume book titled *From the Mediterranean to Persian Gulf*. He went to Cairo for his first diplomatic mission in 1896. Claimed to be the special agent of Emperor Wilhelm II, Oppenheim stayed in Egypt for 13 years. His main duty in these years was to monitor the Islamic world, especially Islamic press. He sent about 500 reports and notes to Berlin during these 13 years. These were about political, religious, and cultural issues. In his trips around Cairo,

he discovered Tell-Halaf antique city and made one of the most important excavations of the early twentieth century. He presented a secret report about "Sedition of Islamic World against Our Enemies" to the ministry in the autumn of 1914. This was a call for jihad and was intended to direct the wrath of the Muslims to their enemies. Consisting of 136 pages, this report explained in detail the revolts to be staged in the Islamic world. The most important revolts were to be staged in Egypt and India. These were to be followed by other revolts in Caucasia, Morocco, Tunis, and Algeria. He was summoned to Berlin when the First World War broke out and started to work with a diplomatic mission again. He founded "Oriental Intelligence Centre" in Berlin. He worked as the president of this centre for a short time and went to Istanbul to establish "Information Centre Rooms." He organized about 80 rooms to enable press to make proper propaganda. After the war, he maintained his political studies together with his scientific excavations, especially his Tell-Halaf excavations. His 80-year life as a traveller, agent, and archaeologist ended on November 15, 1946.

Keywords: Cairo, Germany, Jihad Policy, Max von Oppenheim, Tell-Halaf

Giriş

Çocukluğu, Gençliği, Yetiştirdiği Ortam, Tahsil Hayatı ve Memuriyetleri

Almanya'nın Köln şehrinde 15 Temmuz 1860'da dünyaya gelen Max Freiherrn von Oppenheim Alman finans çevrelerinde çok iyi tanınan Yahudi kökenli zengin bir banker ailesine mensuptu. Baba Albert von Oppenheim, evlenmeden önce Yahudilikten Katolikliğe geçmeyi tercih etmişti. Max Oppenheim doğduğunda 25 yaşında bulunan babası, aile kurumu olan Köln'deki Bankhaus Oppenheim jr&Cie'nin küçük ortağıydı ve yetmiş yıllık bir geçmişe sahipti.

Anne Paula, köklü ve geleneksel bir anlayışa sahip Könlü Engels ailesinin kızıydı. Dini inançlarındaki farklılığın ailesi için ciddi bir problem oluşturmadığı görülüyordu. Albert Oppenheim 1858 yılındaki evliliğinden kısa süre önce ailenin Katolikliği benimseyen ilk üyesiydi. Oppenheim'in anılarında bahsettiği gibi büyükbabası Simon Oppenheim, çocuklarını kasıtlı olarak Yahudi inancına göre yetiştirmede, aksine Hıristiyan eşlerle evlenmelerini tavsiye etti. Ancak umulan olmadı çünkü Almanya'da din değiştirenler henüz toplumsal bir kabul görmemişlerdi. Bunu Oppenheim, yetişkinlik çağında da sürekli yaşayacaktı. Diplomaside çok arzu ettiği hâlde kariyer yapamayacak, meslek hayatında sürekli engellerle karşılaşacak, iş hayatı kimi zaman kesintiye uğrayacak ve hep dışlanacaktı.

Bununla birlikte tüm bu sorunlar Max'ın çocukluğu esnasında Köln'deki Oppenheim malikânesinde çok az hissedildi. İyi bir çocukluk dönemi geçirdi. Albert von Oppenheim sportif görünümlü sevecen bir babaydı ve çocuklarıyla çok ilgileniyordu. Anne Paula, şefkatli, sevecen bir annenin geleneksel rol modeline bütünüyle uyuyordu. Anne ve oğul arasında özel, samimi, sıcak ve içten bir bağlılık söz konusuydu. Aile erken sayılabilecek bir zamanda çocuklarını gezilere götürmeye başladı bu da genç Max'ta seyahat tutkusunu ve merak duygusunu uyandırdı (Gossmann, 2014: 3-9; Mcmeekin, 2012: 33-34; Teichmann & Völger, 2001, 11-12).

Okul hayatının ciddiyeti Oppenheim'in çocuk dünyasına yavaş yavaş girdi. Önce özel öğretmenlerden ders aldı ve sonra Köln'deki Apostel Lisesi (Gymnasium) ne kayıt oldu. Orada doğa bilimlerine, ayrıca toplama (koleksiyon), organize etme ve sistematikleştirmeye büyük ilgi ve eğilim gösterdi. Bu defa yine lise sıralarında bilim adamı ve araştırma gezgini olma arzusu ortaya çıktı. Kendi anlatımıyla böyle bir arzunun uyanmasında yeni yıl hediyesi olarak aldığı Bin Bir Gece Masallarının etkisi büyüktü. Bu masallar, ondaki İslam coğrafyasında seyahat etme ve bir araştırma gezgini olma eğilimini artırdı. Onun için artık Doğu'da keşifler ve seyahatler kaçınılmaz bir duruma gelecekti. Mezuniyetinden önce yaşanan tatsız bir olaydan sonra okuldan ayrılmak zorunda kaldı. Nihayet 1879'da Krefeld Lisesinde mezuniyet sınavını (Abitur) başarıyla vererek okuldan mezun oldu.

Max von Oppenheim anılarında; "babam sürekli olarak bankanın bir üyesi olmamı arzuluyordu ancak içimdeki mesleğim bu arzuların gerçekleşmesine engel oldu" diyordu.

Babasının ısrarı üzerine 1879'da Alsas Loren (Elsaß Lotringen) eyaletindeki Straßburg Üniversitesinde hukuk eğitimine başladı. Eğitimi esnasında askerlik görevini de yerine getirdi. Straßburg'daki dört yarıyıldan sonra kendini daha ciddi bir çalışmaya adanmak için Berlin Friedrich Üniversitesine geçiş yaptı. Köln ve Göttingen'de hukuk eğitimini sürdürdü ve 1883'te doktora sınavını başarıyla tamamlayarak hukuk doktoru unvanını aldı.

Çalışma hayatına ve memuriyete Bergsheim yerel mahkemesinde başladı. Wiesbaden ve Rüdesheim yerel mahkemelerinde çalıştı. Almanya'nın en ünlü kür merkezlerinin bulunduğu Wiesbaden'da hayat boyu sürecek sıkı dostluklar kurdu. Bunlardan biri ve belki de en önemlisi Oppenheim'in ileride dışişlerinde görev almasında büyük rolü olan Hermann Graf von Hatzfeldt idi (Gossmann, 2014: 29; Göll, 2020: 89-91; Mcmeekin, 2012: 34; Teichmann & Völger, 2001: 14-16).

Doğu'nun Renkli Dünyasına Yolculukları

1883 kışında Oppenheim'in rüyası gerçek oldu. İlk defa Doğu'yu kendi gözleriyle görebilecekti. Napoli, Brindisi üzerinden Atina'ya oradan İzmir üzerinden İstanbul'a seyahat etti. Ancak anılarının ilgili bölümleri hayal kırıklığıyla doluydu. Yani Oppenheim bu seyahatinde Doğu'nun o hayal ettiği egzotik güzelliğini bulamadı. Çünkü o bu seyahatinde uğradığı yerlerdeki eğlence ortamlarında genelde Avrupalılarla ve gayrimüslimlerle vakit geçirdi. Bununla birlikte çok öncelerden sahip olduğu koleksiyon merakı ve alışkanlığını bu yolculuğunda da sürdürdü. Ülkesine dönüşünden sonra topladığı Doğu kadın kostümlerinden Wiesbaden'da bir "Türk odası" kurdu.

Sonraki Doğu seyahati üç yıl sonra gerçekleşti ve ortaçağların büyüleyici ülkesi Fas'a gitti. Hayallerindeki Doğu'ya biraz olsun kavuşan Oppenheim, burada altı ay kaldı. Oppenheim, ikinci Doğu seyahatinden döndükten sonra Wiesbaden'da başladığı Arapça derslerini Berlin'de sürdürdü. Başkentte Dışişleri Bakanlığında komisyon başkanı ve Almanya sömürge politikalarının aktif olduğu kadar ateşli bir

savunucusu olan amcası Heinrich von Kusserow'u (1836–1900) ziyaretlerinden yararlandı. Kusserow'un evinde o zamanlar ünlü Afrika seyyahı olan Gerhard Rohlfs (1831–1896) ve Georg Schweinfurth (1836–1925) ile tanıştı. Her şeyden önce Rohlfs ile tanışması hayatının en özel ve en önemli anıydı, çünkü Rohlfs dönemin en popüler araştırmacı gezginlerinden ve seyahat yazarlarından biriydi. Bu seyahat kitapları, Oppenheim'da Rohlfs'un izinden gitmek ve bizzat araştırma gezgini olmak arzusunu uyandırdı. Bu yoğun ilişkiler ve görüşmeler Oppenheim'in Doğu'ya olan romantizminin siyasallaşmasında çok etkili oldu. Artık o, yeni yeni gelişmekte olan Alman sömürgecilik düşüncesinin heyecanlı ve coşkulu bir taraftarıydı. Çad Gölü mintikasına bir araştırma seyahati yapılması planı ve daha sonra Alman Doğu Afrika'sında bulunması bunun açık göstergesiydi (Mcmeekin, 2012: 34–35; Teichmann & Völger, 2001:16–18).

Mesleki eğitiminin son sınavına girdikten sonra Köln'e geri döndü (1891). Mesleki kariyerinin belirlenmesi hususunda babayla oğul arasında yeni ihtilaflar baş gösterdi. Kariyerini, babasının arzusundan çok bizzat kendisi belirlemekte ısrar ediyordu ve dolayısıyla 19. yüzyılın değil, daha çok günümüz insanı gibi davranıyordu. İlk bakışta baba oğul çatışması farklı yaşam planlarının iki nesil arasındaki olağan çatışması olarak görülebilir. Ancak o, kararını çoktan vermişti; ünlü bir Doğu seyyahı olacak ve belki de böylelikle sömürgecilik faaliyetlerine daha yeni başlamış bulunan ülkesine birtakım faydaları da dokunacaktı.

1892'de, uzun süredir yapmak istediği büyük yolculuğa başladı. Önce İspanya'ya sonra Mağribe gitti. Daha sonra Kahire'ye seyahat etti. Bu ziyareti de diğerleri gibi geçiyordu; lüks bir otelde yer ayırttı ve Kahire'de ikamet eden Avrupalılar arasına karıştı. Arapça bilgisini mükemmelleştirmek için derhal özel bir öğretmen tuttu. Gün geçtikçe kendisini Doğu hayatının bir parçası olarak hissediyordu. Arapça öğretmenin önerisi üzerine Doğu'yu ve halklarını daha yakından tanımak için yerli halkın yaşadığı bölgede küçük bir ev kiraladı. Hizmetçileri, isteği üzerine sadece Arapça konuşuyor ve ev halkı için sağladığı her türlü tedarik onun için bir dil alıştırmaya oluyordu. Artık kesinlikle Arap halkı gibi yaşıyordu. Günleri; pazarlarda dolaşmak, Kahire sokaklarındaki insanların kıyafetlerini, tavır ve davranışlarını incelemek, İslam'ın ruhani merkezlerinden El-Ezher Camii'ni ziyaret ederek öğrencilerin dini sohbet ve tartışmalarını izlemek, kısaca Doğu'nun renkli dünyasını, gündelik hayatını birebir yaşamakla geçiriyordu. O, her şeyden önce İslam'ın ruhunu anlamaya çalıştığını ve bunun daha sonra hayatının en önemli dönüm noktası olduğunu yazıyordu.

Oppenheim, yakında kendisini Akdeniz'den İran körfezine sürükleyecek ilk büyük ve adamakıllı seyahatinin planlarını yapmaya başladı. Onun; 19. yüzyılın tanınmış gezgini Alexander Humboldt'u, Berlin'de karşılaştığı, Sahra'yı ilk defa geçen ünlü Alman Afrika gezgini Heinrich Barth gibi meşhur bir araştırma gezginini kendisine idol yapıp yapmadığını bilmiyoruz. Ancak her yerde ve her zaman danışmanı Gerhard Rohlfs idi ve ona, sürekli olarak Alman çıkarlarına nasıl yararlı olabileceği hakkında önerilerde bulunuyordu. Gezisinin başlangıç noktası, Beyrut'ta ekibini oluşturdu. Şahsi hizmetçisi ve kervan rehberi olarak Suriyeli Tannus Maluf'u işe aldı. Niteliklerini, öncelikle ve özellikle sadakatini öve öve bitiremediği Maluf, bundan sonraki tüm gezilerinde ona eşlik edecekti (Göl, 2020: 91–93; Teichmann & Völger, 2001:18–20).

Şam'da atlar, develer ve keşif gezisi için gerekli teçhizatı satın alındı. Nihayet 24 Haziran 1893'de yola çıkıldı. Seyahat Hauran (Havran / Harran) Dağlarından, Harrah Çölü'nden, Palmira Antik Kenti Harabeleri üzerinden Deyrizor sancağı ve Fırat Nehri boyunca ilerliyordu. Deyrizor Osmanlı Mutasarrıfı'nın sağladığı 20 asker, olası Bedevi saldırılarına karşı koruma sağlamaktaydı. Yürüyüş Fırat Nehri kıyısından gün boyunca sürdü. Nehrin sağ kıyısında bulunan Habur ve özellikle muhteşem güzellikteki bahçeleri nedeniyle Oppenheim'in çok beğendiği Nizip kasabasına kadar devam etti. Orada Şammar Bedevilerinin Şeyhi Faris Paşa'nın daveti üzerine misafir olarak birkaç gün bedevi çadırında vakit geçirdi. Bu ziyaretten açıkçası büyük beklentileri vardı. Çünkü burası yakın gelecekte bilimsel faaliyetlerde bulunacağı Bedevi kültürüne hayatı boyunca ilgi duyduğu yerd. Hatıralarında büyük bir empatiyle Bedevilere geniş yer ayırdı.

Oppenheim vedalaşma sırasında Faris Paşa'yla bir kardeşlik sözleşmesi yaptı. Bu kardeşlik birliği diğer Bedevi kabileleri için de bir tavsiye veya referans niteliğindedir. Bu referansla Bedeviler arasında rahatlıkla dolaşabilecekti. Tekrar yola koyulan keşif heyeti Musul'a ve oradan yedi gün içinde Dicle Nehri'nin aşağısına kadar ulaştı. Şüphesiz yirmi yıl sonra önde gelen eski eser araştırmacı ve kazıcılarından biri olan Oppenheim, Asur Kallığı merkezlerinden Ninova ve Kalhu gibi önemli şehir harabelerini de ziyarette bulunmayı ihmal etmeyecekti. Şattularab'ın İran Körfezi'ne döküldüğü ağızda bulunan Basra'da bindiği gemiyle Hindistan'a ulaştı. Hindistan izlenimleri kısaca yerli halkın gelenek ve görenekleriyle, İngiliz sömürgecileri hakkındaki politik yorumlarıyla ilgiliydi. Ülke renkli ihtişamıyla ona ilham kaynağı olsa da kalbinin açıkça Yakınoğu'ya ait olduğunu herkes biliyordu.

Gezisinin bundan sonraki durağı, 1891'den beri Alman İmparatorluğunun sömürgesi Doğu Afrika'ydı. Darüselam'da misafiri olduğu Alman Valisi Freiherr von Scheele, ona hiç vakit kaybetmeden "ülkesinde Alman Doğu Afrika kolonisi için propaganda yapması önerisinde bulundu." 1894'te tamamladığı gezisinde Doğu Afrika'nın verimli ve bakir topraklarında tarım yapılması fikrinden etkilenen Oppenheim, Vali'nin propaganda isteğini yerine getirmek dışında plantasyon tarımı için bir çiftlik sahibi oldu. Kendisinin de hissedarı olduğu Köln'de kurulan bir firmanın sağladığı finansal destekle yerli halktan 500 kadar tarım işçisi, yaklaşık yarım milyon kahve ağacı dikti. İngilizlerin 1916'da topraklarına el koymasına kadar burada kahvenin yanı sıra kauçuk üretimi de yaptı (Gossmann, 2014: 29–31; Teichmann & Völger, 2001:20–25).

Bu kolonyal girişimleriyle birlikte iki yıllık seyahati 1894'te sona erdi. Almanya'ya geri döndü ve Berlin'e yerleşti.

Berlin'e Dönüş ve Yeni Yolculuk Hazırlıkları

Berlin yıllarında (1894–1896), sömürgecilik faaliyetleri yürüten büyük hayranlık duyduğu Gerhard Rölfs ile Carl Peters ve amcası von Kusserow'un yerine geçerek Dışişleri Bakanlığında yeni kurulan sömürgecilik bölümünün yöneticisi olan Paul Kayser gibi kişilerle yoğun temaslarda bulundu. Özellikle Paul Kayser'in Çad Gölü keşif gezisi planları, düşünce ve eylemlerini çok derinden etkiledi. Son yıllarda Merkezi Afrika krallıkları Bornu ve Baghirmi için İngiltere, Fransa ve Almanya arasında bir sömürgecilik yarışı başlamıştı. Alman İmparatorluğu ayrıca, Batı Afrika'daki kolonisi Kamerun'a bir hinterland kazandırma çabası içindeydi. Bu tür girişimleri macera, araştırma gezisi ve sömürgecilik siyasetinin bir bileşimi olarak gören Paul Kayser için Oppenheim'i heyecanlandırmak, ona ilham vermek muhtemelen

zor değildi. Oppenheim, Çad Gölü bölgesine kuzeyden, Libya'dan bir keşif gezisi yapmayı planlıyordu. Böylece o, kendisinden önce Sahara'yı geçen Gustav Nachtigal ile aynı rotayı izleyerek, hem o güne kadar bilinmeyen vahaları, kabileleri keşfedecek hem de Almanya'ya Zentral (Merkezi) Afrika'da hatırı sayılır yeni sömürge alanları kazandıracaktı.

Babası keşif gezisinin finansmanını üstlenmeyi kabul ettiğinde; tereddüt ve endişeleri sona eren Dışişleri Bakanlığının onayı üzerine kapsamlı hazırlıklara başladı. Ancak hareketten kısa bir süre önce Sudan-Mısır Komutanı Rabe'h'in uluslararası rekabete sahne olan eyaletleri ele geçirdiği haberini aldı. Bu keşif gezisi planlarının son bulduğu anlamına geliyordu. Oppenheim artık yeni seyahat hedef ve arayışlarını bundan böyle Osmanlı topraklarında arıyordu. Dolayısıyla hem siyasi hem de ticari destek planlarını gerçekleştirmek için Sultan II. Abdülhamit tarafından huzura kabul edileceği İstanbul'a gitti. Oppenheim'in belirttiğine göre, 20 dakika sürmesi gereken görüşme, iki saati aşmış ve bu da onu gururlandırmıştı. Beklediği gibi konuşmanın ana teması Panislamizm'di. Bu Avrupa'nın İslam topraklarındaki nüfuz ve egemenliğini sonlandırmak amacıyla tüm Müslümanların birleşmesini sağlayacak dini bir düşüncenin politize edilmiş biçimiydi. Panislamizm'in şahkasında (zirvesinde) Abdülhamit'in bizzat kendisi bulunuyordu. O, Osmanlı Devleti'nin dünyevi Padişah'ı, müminlerin uhrevi dini emiri, halifesi olarak ideal bir liderdi. Böylelikle çok uluslu bir devlette, Türk olmayan unsurlar da kendilerini devletin bir parçası olarak görecekti ve devlete bağlı hissedebileceklerdi. Oppenheim, Padişah'ın o günlerde tüm inanların dini lideri, halifesi, Mekke ve Medine gibi kutsal şehirlerin koruyucusu olarak konumunu pekiştirmek, gerçekten tüm dünyadaki Müslümanları nüfuzu altında birleştirmek için Panislamist düşünceler peşinde koştuğunu biliyordu. Görüşme sırasında nüfuzunu Bedeviler üzerinde de güçlendirmek istediğini söyledi. Oppenheim, bu konudaki deneyimleri hakkında sultana bilgi verdi. Sultan görüşmenin sonlarına doğru herhangi bir arzusunun olup olmadığını sordu. Verilen cevap, bir iyi niyet göstergesi ve aynı zamanda büyük bir cesaret örneğiydi. Çünkü Avrupalılarla görüşmeleri yasak olan üç kişiyi ziyaret etmek talebinde bulundu. Sultanın favorileri ve özellikle Panislamizm'in kararlı savunucuları kabul edilenlerden ikisiyle İzzet Paşa ve Şeyh Abdul Huda'yla görüştü. Nihayetinde bu sultanın fikirleriyle uzlaşıldığını gösteren siyasi bir seçimdi (Capellen, 2011: 20; Teichmann & Völger, 2001:25-27).

Berlin'e geri döndüğünde Osmanlı coğrafyasında yaptığı araştırma gezilerinin izlenimlerini yazmaya başladı. *Vom Mittelmeer zum Persischen Golf/Akdeniz'den İran Körfezine* başlıklı muhteşem eseri 1899-1900 yıllarında iki cilt hâlinde yayımlandı. Yurtiçinde ve yurtdışında büyük ilgi gören eser, itibarı yüksek bir yayın olarak kabul edildi. Lawrence of Arabia/Arabistanlı Lawrens, bu eseri "sahasında bildiğim en iyi kitap" olarak değerlendiriyor, onun çok ünlü ve önemli bilimsel araştırma gezini olduğunu, şarkiyatçılar arasında haklı bir ün kazandığını söylüyordu.

Diplomatik Görev Arayışları

Genç adamın hayatı mükemmel bir şekilde düzenlenmiş gibi görünüyordu. Ancak ciddi bir problem, garip bir durum söz konusuydu. Geleceğini, Doğu imparatorluğunun diplomatik temsilcisi olmakta görüyor ve böylece araştırma hedeflerini de gerçekleştirebileceğini düşünüyordu. Dolayısıyla 1887'de ilk kez diplomatik hizmette bulunmak istediğini açıkladı. Ancak umduğu gibi olmadı. Önceden de yaşadığı reddedilme mantıklı olmadığı gibi gerçek neden de belirsizdi. Bunun önemli bir nedeni Dışişleri Bakanlığındaki "antisemitizm" düşünceler olabilir. İmparatorluk şansölyesinin oğlu Dışişleri Bakanı Herbert von Bismarck, düşüncelerini saklamıyor açık konuşuyordu: "*Buna karşıyım, çünkü Yahudiler çalışkan ve yetenekli olsalar bile tercih ettikleri makamlara gelmez duygusallaşılıyor, düşüncesiz hareket edebiliyorlar. İsmi Sami kökenli olduğu çok iyi biliniyor ve bu da kimi zaman alay konusu olabiliyordu. Ayrıca en yetenekli olanları seçmek için çaba gösterdiğim, servisimizin diğer üyeleri sırf babası zengin olduğundan bir Yahudi'nin alınmasını utanç verici bir durum olarak algılayabilirlerdi.*"

Bismarck'ın mektubu, diksiyonu ve içeriği açısından yarım asır sonraki nasyonal sosyalistleri hatırlatıyordu. Max von Oppenheim'in babasının Katolikliği benimsediği ve bizzat Oppenheim'in Katolik olarak yetiştiği gerçeğini görmezden geliyordu. Dinsel değil ırksal olarak tartışılan modern antisemitizmin örneği sergileniyordu. Bununla birlikte Oppenheim, planlarına bağlı kaldı ancak, 1892'de yaptığı ikinci başvurusundan da herhangi bir olumlu sonuç alamadı.

Graf von Hatzfeldt, uzlaşmacı olarak Oppenheim'in diplomatik hizmete alınmasını, ancak birtakım kısıtlamalarla sadece Doğu'da en iyisi Mısır'da kullanılması gerektiğini öneriyordu. Hatzfeldt önceden Londra'da Alman Büyükelçisiydi ve Mısır'ın Almanya ile İngiltere ilişkilerinde anahtar rol oynadığını çok iyi biliyordu. Öte yandan Oppenheim, o zamanlar Doğu'yu, özellikle Mısır'ı çok iyi tanıyordu ve Almanya'nın, eski bir kolonyal güç olan İngiltere'nin aksine sömürgecilikteki payının oldukça küçük olduğunun farkındaydı. Dolayısıyla Kahire'de görevlendirilmesi imparatorluk için somut birtakım avantajlar sağlayabilirdi.

Nihayetinde Oppenheim'in Dışişleri Bakanlığındaki antisemitizm yanlısı karşıtları Doğu'da görevlendirilmesini engelleyemediler. Bununla birlikte diplomatik hizmette resmen kabul edilmemesini, sadece dışişlerinin bir üyesi olarak görev yapmasını, yani herhangi bir diplomatik kariyeri olmayan ikincil bir pozisyonda bulunmasını başardılar¹. Oppenheim, bu aşağılamayı hayatı boyunca taşıdı. Hatıralarında ona karşı kötücül ve çirkin bir oyun oynayan söz konusu kişilere karşı tek kelimelik bir suçlamada dahi bulunmadı. Daha çok gerçekte olmayan diplomatik görevlerinden defalarca söz ederek arzularını gerçekleştirmeye çalıştı (Mcmeekin, 2012: 38; Teichmann & Völger, 2001:27-29).

İlk Diplomatik Görevi: Rüya Ülke Mısır'da 13 Yıl

Max von Oppenheim, 2 Haziran 1896'da Alman başkonsolosluğundaki görevine başlamak üzere aşağı yukarı 36 yaşında Kahire'ye vardı. 13 yıl kaldığı ve ülkesi kabul ettiği Mısır'ı, hayatının en mükemmel, en ihtişamlı yıllarının geçtiği "Rüya Ülke" olarak betimliyordu. Hatıralarında bu yıllar içinde heyecan verici ikili bir yaşam tarzı belirlediğini söylüyordu: Oppenheim, öncelikle Avrupa diplomatik çevrelerine girdi, artık aristokratik değer ve davranış kurallarıyla donanmıştı. Bununla birlikte bu özel insan, yerel halkın gelenek ve görenekleri

1 Oppenheim'in durumundaki farklılık maaş alırken de kendini gösteriyordu. Öyle ki aldığı maaş bile Kahire temsilciliği personel giderlerine dâhil değildi. Maaşı Berlin merkezli başka bir fon üzerinden sağlanıyordu. Bir tür sözleşmeli personel niteliğine sahipti ve sözleşmesi her yıl yenileniyordu. Dolayısıyla daimî personel statüsünde de değildi. Serbest атаşe benzeri bir pozisyon olan görevindeki belirsizlik kendisini de rahatsız ediyor ve bunun giderilmesi için taleplerde bulunuyordu (Kon, 2012: 222).

doğrultusunda yaşıyordu. Gelir gelmez kiraladığı evi, nerdeyse bu iki farklı dünyanın simgesi idi. Ev, sadece eski Arap ve Avrupa Mahallesi arasındaki sınırdaki sembolik olarak bulunmuyor aksine içinde her iki yaşam biçimi birlikte bir arada yaşıyordu. Dışarıya, giriş kapısına doğru salonun bulunduğu Avrupa kısmı, ev sahibinin ofis ve kütüphanesiydi. Buraya Avrupalı misafirler kabul ediliyor, mesleki sohbetler yapılıyor, uzun uzadıya tartışmalar oluyordu. Bir iç avlu, çalışma ve temsil hayatını özel yaşamından ayırıyordu. Oppenheim'in da belirttiği gibi buraya istisnalar ve arkadaşı Graf von Hatzfeldt dışında hiçbir Avrupalı giremiyordu. Burası eşlerinin bulunduğu dünyevi zenginliğinin başladığı yerd, başka bir ifadeyle haremi ismetiydi.

Oppenheim'in 1896'da yerleştiği ülke, birçok halk ve inancın bir arada yan yana yaşadığı bir yerd: Fellahlar, Bedeviler, Türkler, Kürtler, Çerkezler ve Arnavutlar, Müslüman, Hıristiyan ve Yahudiler barış içinde yaşıyorlardı. Ayrıca Avrupalı ve Kuzey Amerikalı diplomat ve iş adamları kolonisi vardı. Mısır'ın siyasi durumu biraz karmaşık bir yapıya sahipti. 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin bir parçasıydı. Ancak 1841'de ülke iç siyasette İstanbul'dan bağımsız oldu. Hıdiv ya da genel vali denilen Mısırlı yönetici bir Türk yüksek komiserinin gözetim ve denetimi altında bulunuyordu. Ancak ülkenin gerçek hâkimi 1882'de Mısır'ı işgal eden İngilizlerdi. Küçük bir İngiliz garnizonuna dayalı dolaylı bir sömürge idaresi kurmuşlardı.

Nil'deki en büyük temsilcilik, 1906'ya kadar Lord Evelyn Cromer'in yönettiği İngiliz "rezidansı" ikameti idi. Ondan sonra Sir Eldon Gorst tarafından yönetildi. Oppenheim, Mısır'ın taşsız gerçek kralı olan Cromer'e duyduğu antipatıyı hatıralarında saklama gereği duymamıştı.

Max von Oppenheim'in o yıllardaki en önemli görevi İslam dünyasını özellikle basınına gözlemektir. 13 yıl içinde Berlin'e aşağı yukarı 500 rapor ve muhtıra gönderdi. Bunlardan ilgili olanları Bernhard von Bülow, Bethmann Hollweg gibi başbakanlara sunuldu. Bu rapor ve muhtıralar siyaset, din ve kültür gibi çok çeşitli konuları içermekteydi. Bunlar: Türkiye ve Mısır'daki siyasi durum, Bedevilerin durumu, Hac zamanında Hicaz'daki vaziyet, kutsal şehirler Mekke ve Medine'deki genel görünüm, İslam'ın Asya ve Afrika'daki genel durumu, Panislamizm-Panarabizm hareketlerinin yanı sıra Avrupa'nın Doğu politikası gibi sorunları kapsamaktaydı. Bu yazıların Alman Doğu politikasını ne derecede etkilediği sorusu, henüz cevaplandırılmamış karmaşık bir konuydu. Oppenheim'in önceki şefi Graf Metternich, bunlardan bazılarını özellikle en dikkate değer olanlarını, büyük bir olasılıkla 1898'deki ikinci ünlü Doğu gezisinin hazırlıkları sırasında eşlik ettiği Kayzer II. Wilhelm'e sunmuştu. Her halükârda Kayzer II. Wilhelm, Oppenheim'in farkına varmış olacak ki onu 1900 yılının yaz aylarında Berlin'deki şatosuna öğlen yemeğine davet etmişti. Oppenheim, geçen yıl yaptığı seyahati hakkında bilgi verdi ve açıklaması o kadar iyi karşılandı ki Kayzer ondan her yıl bir rapor sunmasını istedi². II. Wilhelm ile olan bu kişisel ilişkisi onun Hollanda'da sürgünde ölümüne kadar devam etti.

Max von Oppenheim, Doğu'nun politikacıları ve önde gelenleriyle yoğun temaslarda bulunuyor ve bunu yaparken mükemmel dilbilgisinin büyük faydalarını görüyordu. En üst düzey muhatabı, Oppenheim Mısır'a geldiğinde daha 22 yaşında olan Hıdiv II. Abbas Hilmi idi (1874–1944)³. Hatıralarında; iyi bir ilişkiden söz ediyor, Abbas Hilmi'nin Avrupa'nın dünyaca tanınmış doğu uzmanıyla İslam dünyasının büyük sorunlarını memnuniyetle konuşup tartıştığını ve seyahatlerine büyük ilgi duyduğunu söylüyordu. Her ikisi de İngilizlere karşı antipatik duygular besliyordu. Bununla birlikte Oppenheim, diplomatik çizgiyi takip ederek her zaman siyasi duruşunu sürdürdüğünü vurguluyordu. Kısa sürede arkadaşlığa dönüşen bir diğer muhatabı, Suriyeli Dürzi lider Şekip Arslan (1869–1946)⁴ idi. Geleneksel ve aynı zamanda Batılı değerlerle yetişen Arslan; yazar, şair ve her şeyden önce milliyetçi odaklı gazeteci idi. Ülkelerini emperyalizmin zincirlerinden kurtarmak isteyen gelecek nesillerin akıl hocasıydı. Oppenheim onunla *Akdeniz'den Basra Körfezi'ne* adlı kitabı için Dürziler hakkında araştırmalar yaparken 1897'de Beyrut'ta tanıştı. O, Lübnan ve Suriye'de yerleşik Müslüman bir cemaatin tarihini yazan ilk Avrupalıydı. Yerli halktan diğer muhatabları Mısırlı saygın kişilerden Şeyh es Sedat, Türk Başkomiseri Muhtar Paşa, El-Ezher camiinde ders veren Şeyh Muhammed Abdur ve milliyetçi eğilimli gazete *El-muajjad*'ın sahibi Ali Yusuf idi (Capellen, 2011: 21; Teichmann & Völger, 2001:31- 34). Yine Mısır'da İngiliz idaresine karşı kurulan *Hızbül Vatanî*'nin ikinci başkanı Muhammed Ferit de Oppenheim'in irtibatında olduğu kişilerdendi (Kon, 2012: 224).

Max von Oppenheim'in hatıralarında; Kahire yıllarında azda olsa siyasetin yanı sıra çoğunlukla kamuda ve özel hayatta karşılaştığı eşrafla olan ilişkilerinden söz edildiği görülür. Somut siyasi ilişkilerle nerdeyse hemen hemen hiç alakalı değilmiş gibidir. Yalnız özellikle İngiliz işgal gücüyle olan zorlu ilişkilerinde her zaman bunun ne kadar çekici olduğundan söz ediyordu. Ona göre Almanya, Doğu'da sömürge mülkiyeti için çabalamamalı, aksine ekonomik ve kültürel açıdan güçlü bir konum elde etmeliydi.

Resmi konumu çok zayıf, ancak doğrudan diplomatik kanalların ötesindeki pozisyonu da bir o kadar güçlüydü. Şekip Arslan veya Muhtar Paşa gibi nüfuzlu kişilerle olan yakın ilişkiler ağı, kurumsal ve profesyonel ilişkilerinin çok ötesine geçti. Ülke (Mısır) koşulları hakkındaki engin ve derin bilgisi, akıl hocası Paul Graf Hatzfeldt'in on yıl önce tanışmış ve anlamış olduğu gibi onu, Alman Doğu siyasetinde çok değerli bir figür yapıyordu.

2 Kahire'de bulunduğu süre içinde Oppenheim, Berlin için toplam 467 rapor kaleme almıştır. Birincisi 28 Haziran 1896 ve sonuncusu 8 Haziran 1909 tarihlerini taşıyan bu raporlar içinde Kahire dışında dünyanın çeşitli yerlerinden gönderilenler de mevcuttur. Raporlarındaki konuların ana temasını Mısır'daki politik gelişmeler oluştururken, ikinci sırada Araplar arasındaki İslami cereyanlar ve teşekküller yer alır. İslam dünyasına ve Mısır'a ilişkin verdiği bilgiler Berlin dışında başta İstanbul, Paris ve Londra olmak üzere Tahran, Kalküta ve Bombay gibi çeşitli Alman temsilciliklerine de aktarılmıştır. II. Wilhelm'in de bu raporları takip ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Oppenheim'in 1899'da kaleme aldığı Bağdat demiryoluyla ilgili raporunun kenarına II. Wilhelm "çok güzel" notunu düşmeyi ihmal etmemiştir "Kon, 2012: 224–225." Bu konuda ayrıca bk. Gossmann, 2014: 42–43.

3 Hıdiv II. Abbas Hilmi (1874–1944): 1892'den 1914'e kadar Mısır'da saltanat sürdü. Anti İngiliz komploları nedeniyle İngiltere tarafından Mısır'dan sürgün edildi. Sonraları Lozan'da Müslüman Cemiyeti'ni kurdu (Capellen, 2011: 21).

4 Şekip Arslan (1869–1946): Çok nüfuzlu aktif bir Panislamizm taraftarıydı. 1890'lı yıllarda *al-Ahram* Gazetesi'nde yazar ve muhabir olarak çalıştı. 1908'deki Genç Türk ihtilalinden sonra gittikçe politik sorumluluk üstlendi. Osmanlı Parlamentosu üyesi (1913–1918) ve 1917 ile 1918'de Berlin'de diplomatik temsilciydi. Fransızlar onu sürgüne gönderdi. İsviçre'de yaşadığı ve *La Nation Arab* Dergisi'nin yayıncısıydı (Capellen, 2011: 21). Suriyeli Dürzi Lider Şekip Arslan yaşamı ve faaliyetleri hakkında kapsamlı bir çalışma için bk. Cleveland, 2017.

Kahire'deki üstlerinin çoğu onu gerçekten takdir ediyordu. Metternich'in bir yazısı bunu açıkça gözler önüne sermekteydi... Bu yazının, Berlin'deki dar görüşlü bakanlık bürokrasisinde Oppenheim ile ilgili olarak herhangi bir somut değişiklik yaptığına dair bir kanıt, bir gös-terge bulunmuyordu. Metternich'in girişimiyle 1900'de elçilik müşavirliği unvanının verilmesi bile görüldüğü üzere kabul görmemişti. Çünkü Oppenheim başkonsolosluk bünyesinde bir alt unvan olan elçilik sekreterliğinde çalışmaya devam etti. Ancak bu sırada Dışişleri Bakanlığı tarafından belli belirsiz formüle edilen direktifler, Oppenheim'in ustaca kullanabileceği faaliyetlerin yolunu açtı. Kendi başına hareketle iletişim kurduğu birtakım kişiler aracılığıyla çeşitli alanlardaki birçok konuyu Berlin'e rapor etti. Dünya diplomasisi dışında çok sayıda bağlantının ona ulaştığı yer burasıydı. Muhtemelen kendisini Doğu için özel bir elçi olarak tanımlıyordu. Gerçi hiçbir zaman bu şekilde formüle edilmiş bir direktif olmasa da Dışişleri Bakanlığı her seferinde onun temsilcisi olmasına izin veriyordu. Bu da Oppenhe- im'in kamuoyundaki itibarını koruyordu.

Kahire'deki diğer Avrupalılar, İngiliz ve Fransızlara göre, böylesine donanımlı, bilgi, bağlantı ve becerilere sahip bir adamın konsoloslukta ikincil bir rol üstlenmesi düşünülemezdi. 1909'da Kahire'den ayrıldığında her ne olursa olsun efsaneleşmiş bir kişiydi. Oppenheim'in her- halde normal kariyer doğrultusunda ilerlemediği daha doğrusu ilerletilmediği anlaşılamadı, çünkü öyle olsaydı çoktan elçilik statüsüne ulaşması gerekirdi. Onun başkonsolosluktaki özel konumu çoğu gözlemcinin dikkatinden kaçtığını veya birtakım gerçeklerden habersiz olduğunu gösteriyordu. Sadece bu bile onun Kahire'de gizli bir misyonu olduğu anlamına gelebilirdi. Özellikle Anglosakson tarih yazı- mında Oppenheim, II. Wilhelm'in usta bir casusu olarak gösteriliyordu. Arkeoloji ve etnoloji, onun gizli görevlerini saklamasını sağlıyordu.

Oppenheim'in yarı oryantal yaşam tarzı ve yerel halktan birçok kişiyle dostane ilişkileri, onu diğer Avrupalılardan uzaklaştırdı ve gizemli bir figür hâline getirdi. Örneğin Kahire toplumunda Avusturyalı bir bayan onun hakkında şunları yazıyordu: *"Alman diplomatları arasında enteresan ve gizemli bir adam, Baron Oppenheim bulunuyordu. Yerli halktan biri gibi Arapça konuşuyor ve sürekli olarak bazen aylarca Kahire'den kayboluyor, kimse nereye gittiğini bilmiyordu. Oldukça güzel ve tamamen Arap stilinde donatılmış bir evde yaşıyor ve etrafta onun İslam dinini seçmiş olabileceği dedikoduları dolanıyordu. Diplomaside herhangi bir resmi pozisyonu bulunmuyordu, ancak aslında Kayzer'in bir propagandacısı olduğu kesindi."* Kendisi gibi olağandışı insanlarla nasıl ilgilendiği ve iletişime geçtiği de kayıt altına alın- malıydı. İslam'ı kabul eden sırf bu yüzden diğer Almanlar tarafından protesto edilen bir Alman dönmeyi özel sekreteri yapması, onun ne kadar sıra dışı bir kişi olduğunun diğer bir göstergesiydi.

Kahire yıllarında Bağdat demiryolunun inşası ve ilk Fas kriziyle bağlantılı olarak iki kez daha büyük politikaya girdi. 19. yüzyılın sonlarına doğru Orta Anadolu'da sone eren, oradan Bağdat'a ve muhtemelen İran körfezindeki Basra liman şehrine kadar uzatılacak bir demiryolu hattının planları tartışılıyordu. II. Wilhelm projenin ateşli bir savunucusuydu ve 1898'de Sultanı ziyareti sırasında misafir armağanı olarak demiryolu inşaatı için imtiyazlar elde etti. Osmanlı Devleti, demiryolu organizasyonunu Almanlara vermek istiyordu. Çünkü Almanya'nın İngiltere ve Fransa gibi Yakın Doğu'da toprak istekleri bulunmuyordu. Büyük projeyi finanse edecek konsorsiyum nihayetinde Deutsche Bank'ın yönetimine bırakıldı. Banka elverişli bir yol haritası için teklifler sunmak üzere kendi çalışma komisyonunu kurdu. Oppenheim'in belirttiği gibi Bağdat demiryolu hattının finansmanından sorumlu olan Georg von Siemens, 1898'de hattın rotasının belirlenmesine yardım etmesi talebiyle ona başvurdu. Teklifi kabul eden Oppenheim, aynı zamanda Suriye'ye bir gezi planladı. Böylece Arap Yarımada- sı'ndaki araştırma isteklerini politik ve ekonomik hedeflerle bağdaştırmaya çalıştı. Bu arada Dışişleri Bakanlığı planlanan geziye itirazda bulundu. Çünkü sorunlu bir bölgeye yapılacak bir seyahat, provokasyon olarak değerlendirilebilirdi. Büyük hayal kırıklığı yaşayan Oppen- heim, bunun üzerine Kuzey Suriye ve Yukarı Mezopotamya'ya seyahat etme kararı verdi.

Tell Halaf'ı Keşfi, Berlin-Bağdat Demiryolu Projesi, Amerika Yolculuğu ve Diğer Faaliyetleri

Oppenheim, otoriteler tarafından bu kadar sert eleştirilmesini henüz anlayamamıştı. Ancak seyahat etmekten asla vazgeçmedi. Bu onun yaşam tarzıydı. Kendisinin dışında bir Arap ve bir Alman sekreteriyle profesyonel bir fotoğrafçıdan oluşan küçük bir keşif grubu Kuzeydoğu Suriye'ye doğru yola çıktı. Tarih öncesi çağlardan beri meskûn olan bu bölgede, antik tarihi ve kültürel kalıntılar bulmaya karar vermişti. Gerçekten de Asurca, İbranice, Aramice ve Arapça dillerinde taş ve kil tabletler üzerine çok sayıda yazıt belirlendi ve katalogladı. Oppenheim, bir Bedevi şeyhinin yanında birkaç günlüğüne misafir olarak kaldığı sırada heyecan verici bir olaydan haberdar oldu. Resu- layn köyüne yarım saatlik bir mesafede Tell Halaf⁵ denilen bir tepe üzerinde defin işlemleri sırasında, insan başlı taş hayvan figürleri ortaya çıkmıştı ve cenaze cemaati iblis korkusundan paniğe kapılarak kaçmıştı. Oppenheim, elektrik çarpmış gibi Resulayn'a hareket etti. Ancak yöre sakinlerinden olan Çerkezler (Oppenheim, bunların Çeçen olduklarını belirtiyordu) gizemli taş heykelleri inkâr ediyorlardı. Ertesi gün 19 Kasım 1899'da Habur Nehri kıyısındaki kalıntıların bulunduğu tepeye gitti ve toprak yüzeyinin biraz altında bulunan devasa bazalt figürlerine ve harika kabartmalara sahip taş levhalara ulaştı. Beklenmedik bir sürprizle karşılaşmıştı ve bu onun hayatında bir dönüm noktasıydı. Bir devlet izni veya lisansı olmadan kazıya başlamak anlamsız olduğundan "aralarında Tanrıçanın tahta çıkışını simgeleyen en sevdiği heykel dâhil" kalıntıların yeniden toprakla doldurulmasına izin verdi. Kazı imtiyazını sözlü olarak alacağı yere, Mardin, Diyarbakır ve Konya üzerinden İstanbul'a hareket etti. Ancak Tell Halaf'a tekrar geri dönünceye kadar aradan tam on yıl geçecekti.

Bu araştırma gezisinden Bağdat demiryolunun güzergâhını belirlemek için de yararlandı. Demiryolu projesine ilgisi, girişimcilik geleneği ve ruhunun bir ifadesiydi. Nihayetinde Oppenheim Bankası demiryolu finansmanı sayesinde büyümüştü. Hemen aklına demiryolu inşası hakkında Amerika'da daha fazla bilgi edinebileceği düşüncesi geldi. Orada, insanlardan arınmış uçsuz bucaksız bölgelerde binlerce kilo- metrelik demiryolu ağının inşası hakkında çok fazla deneyim bulunuyordu. Siemens de bu fikri beğenmiş görünüyordu. Çünkü Oppen- heim, 1902-1904'te birçok defa Amerika'ya seyahatte bulundu. Muhtemelen bu seyahatleri, Deutsche Bank'ın resmi görevlisi olarak değil aksine özel olarak yaptı -seyahat masraflarını kendi cebinden karşıladı.- Oppenheim'in hatıralarında iddia ettiği gibi bu geziler, kesinlikle bir diplomatik görev değil, tatil olarak da değerlendirilebilecek bir araştırma bir keşif gezisiydi.

5 Oppenheim'in kazısını gerçekleştirdiği yer olan Tell Halaf, Habur Nehri'nin kaynağında yer alır. Günümüz Suriye'sinde Resulayn kentine bağlıdır. Resulayn ise Türkiye ve Suriye sınırında, Ceylanpınar ilçesine komşudur. Yüzyıllarca Osmanlı idaresinde kalan kent, coğrafi özellikleri bakımından da Ceylanpınar'ın bir uzantısı durumundadır. Kentin günümüzde Suriye'de kalan kısmı "modern kent" anlamına gelen "Resulayn" olarak adlandırılmaktadır (Göl, 2020: 96).

Yeni dünya her yönüyle onu coşturmuş ve heyecanlandırmıştı. ABD'nin muazzam ekonomik potansiyelini hemen fark etti. Ama aynı zamanda fikir zenginliği de çok hoşuna gitmişti. Cesur enerjisini, iyimserliğini ve karmaşık olmayan etkileşimlerini çok sevmişti. Avrupa asaletinin temsilcisi olan bu genç devlete hayranlığını açıkça ifade ediyordu. Hatıralarında Amerika'yı sınırsız imkânların ülkesi olarak tanıyordu. Hayatının bu aşamasında memnuniyetle Alman Büyükelçiliğinde çalışabiliyordu. Ancak başvurusu, Alman Büyükelçisi'nin karşı çıkışı nedeniyle kabul edilmedi (Göl, 2020: 93–94; Teichmann & Völger, 2001:35–43).

1904'te Oppenheim, Bağdat demiryolu bölgesinin gelişimi üzerine 350 sayfalık bir çalışma raporu sundu. Basımı Deutsche Bank tarafından finanse edilen ve içeriğinde iddialı planların ortaya konulduğu raporda, gelişen bir ülkenin ortaya çıkması tasavvur ediliyordu. Temel fikri demiryolu projesiyle yatırımcıları ülkeye çekmek ve böylece yakın zamanda ziyaret ettiği geç antik çağın en parlak dönemine tanıklık yapan bölgeye er ya da geç geri dönmektir. Oppenheim'in görüşü, Deutsche Bank'ın yönetim kurulunda uzak bir dünyanın ütopyist düşünceleri olarak değerlendirildi. Yönetim kurulu başkanı ve demiryolu projesinden sorumlu Georg von Siemens'in halefi Arthur Gwinner, kendisini demiryolunun kârlılığıyla ilgilenen başka hiçbir şeyle ilgilenmeyen bir iş adamı olarak görüyordu. Ona göre Alman sermayesinin birkaç milyon markını yeterli garantiler olmaksızın ve sadece bir gün Mezopotamya'nın taş, kum ve çölünden bereketli bir bahçenin çiçeklenmesi umudu içinde yatırıma dönüştürülmesinin sorumluluğunu hiç kimse üstlenmezdi. Oppenheim'in öneri ve yargıları "mürekkep hokkasında" bırakılmasının daha iyi olacağı "saçmalıklar" olarak değerlendirildi.

Nisan 1905'te Oppenheim, 15 Alman delegesinden biri olarak Uluslararası Oryantalistler Kongresi'ne katılmak için Cezayir'e gitti. Bu arada kendilerini sömürge boyunduruğundan kurtuluş fikrine adanmış ve o sıralar yeni yeni gelişen dinsel Arap kardeşliğinin en güçlüsü olan Senusi tarikatıyla⁶ temas kurma fırsatı buldu. Fransız sömürge gücünün şüphesini çekecek kadar tarikat hakkında yoğun araştırmalar yaptı. Kongre bittikten sonra kendi inisiyatifiyle Fas-Cezayir sınırına gitmesi, o esnada Fas'ın Fransız yayılmacılığının hırslarıyla Almanya'nın ekonomik çıkarları arasındaki çatışmalar sonucunda uluslararası bir krizin merkezinde olması nedeniyle daha az endişe uyandırmadı. Dönüş yolunda Paris'teki aile üyeleriyle bir araya gelen Oppenheim, Alman Büyükelçisi Prens Radolin'e Mağrip seyahati hakkında bilgi verdiğinde; birçok Fransız yetkili, onun gizli servis adına seyahat ettiğini düşünmeye başladı (Teichmann & Völger, 2001: 44–52).

Oppenheim'in Kahire'deki mevkii, ona her şeyden önce sosyal eğilimlerini yaşama fırsatı sundu. Yeni bağlantılar kurmayı ve insanlarla bir araya gelmeyi ya da onları bir araya getirmeyi severdi. Bu tür sosyal ilişkiler ağının önemini kesinlikle ailesinden görmüştü. Ona göre, siyasi hedeflere ulaşmak için her zaman yakın kişisel ilişkiler kurulmalıydı. Öte yandan hayatın güzel yanlarını arayan ve tadını çıkaran bir uzmandı. Orta yaş yıllarına ait fotoğraflar; kısa boylu, ancak güçlü ve yapılı bir vücuda, parıl parıl parlayan gözleriyle net yüz hatlarına sahip bir adamı gösteriyordu.

Oppenheim'in tanıdığı ve bağlantı kurduğu ziyaretçilerinin listesi bir hayli kabarıktı. Kraliyet ailelerine mensup kişiler, Fürst (Prens) Liechtenstein, Polonyalı prensesler Radziwill ve Lubomirska, Amerika'dan Mrs. Cornelius Wanderbilt, 1912'de Titanic'in batmasıyla hayatını kaybeden oteller kralı John Jakob Astor, Saksonya Dükü Coburg-Gotha, Schleswig-Holstein ve Bavyera'dan prensler, Kayzer ailesinden Veliht Prens Wilhelm, Karl von Wenningen, ünlü Alman tarihçi roman yazarı Karl May, bankacı Richard von Schnitzler, İngiltere'den gelen Sir Ernest Cassel, Şam'da tanıdığı Lady Digby, çok akıllı ve enteresan bir kişilik: Gertrude Bell gibi ünlü araştırmacılar, bilginler, kraliyet mensupları, tarihçiler, yazarlar, diplomatlar, siyasetçiler, arkeologlar, dağcılar, devletlerin seçkin hizmetkârları hepsi bu listeye dâhildi.

Oppenheim'in karakter özellikleri arasında şüphesiz arkadaş canlısı olması ve sadakati sayılabilir. Hermann Graf von Hatzfeldt ve Goido Graf von Matuschka çocukluk arkadaşlarıydı. Kahire başkonsolosluğunda Arap dili ve edebiyatı uzmanı ve tercüman olan çok değer verdiği Curt Prüfer⁷, 1904'te Kahire'deki Hıdiv kütüphanesi müdürü olan ve Prestijli atamasında kendisini destekleyen Arapça öğretmeni Bernhard Moritz ve yine Berlin'deki bilimsel çalışmalarına birlikte eşlik eden Wernel Caschel sonraki yılların arkadaş grubuydu.

Arkadaşlık çevresi elbette Doğu bilimcilerini/şarkiyatçıları ve buna paralel olarak yerel seçkinleri de kapsıyordu. Türk ve Arap arkadaşları ona minnet ve sadakatle teşekkür ediyorlardı. Yeniden Berlin'de yaşamaya başladığında örneğin Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgisinden sonra Cenevre'ye sürgün edilen ve orada Arap milliyetçisi gazete "La Nation Arabe" yi çıkaran arkadaşı Şekip Arslan gibi Doğu'lu gazeteci ve politikacılarla yakın temasını sürdürdü. 1927'de Pan-İslam odaklı seçkin ve eğitimli Müslümanlardan oluşan "Djameh İslamija" adlı kulübe kabulü de Oppenheim'in Doğu'da sahip olduğu yüksek saygınlığı kanıtlıyordu. O aynı zamanda İngiliz çağdaşı Arabistanlı Lawrence'in aksine Doğulu olmak isteyen bir Alman vatanseveri olarak kaldı. Oppenheim'in farklı Doğulu insanlara saygı gösterme tutumunun dışsal bir sembolü, giyimiydi. Yerli halklarla yaptığı toplantılarda fotoğraflarında oryantal giysilerle değil aksine her zaman son derece şık Avrupalı kıyafetlerle görülürdü. Her zaman nereye ait olduğunun farkında olan bir gezgindi. Bu, bir şekilde sınır geçişlerindeki tehlikelerden kaçınması anlamına da geliyordu.

Kahire'deki yıllar muhtemelen Oppenheim'in geniş ilgi alanlarını yoğun bir şekilde yaşadığı yıllardı. Burada yukarıda değinilen kısıtlamalarla o, bir araştırmacı, koleksiyoncu ve aynı zamanda diplomattı. Faaliyetlerinin birleştirici unsuru Doğu'ya olan sevgisidir. Doğu, farklı şekillerde onun koleksiyon alanı hâline gelecekti. O, sanat eserlerini, mobilya, halı, tüm el yazmaları ve gündelik kültürün çeşitli nesnelerini topladı, Bedevi kabilelerinin son derece karmaşık soy ağaçlarını kayıt altına aldı. Seyahatlerinde insanları, manzaraları ve mimariyi yansıtan harika fotoğraf koleksiyonları oluşturdu. Eşi benzeri bulunmayan özel bir kütüphane kurdu. Uzun yıllar süren toplama, biriktirme faaliyetlerinin tatminkâr sonuçları, Kahire'den ayrılırken birçok nakliye sandığını dolduruyordu. Bu hazinelerle Berlin'de kendine özel Doğu dünyasını inşa edecekti (Teichmann & Völger, 2001: 44–52).

6 **Senusi Tarikatı:** Kuzey Afrika'da bir dini kardeşlik (ihvanlık) idi. 1833 yılında kuruldu. Vahabi modeline göre İslam'ın özüne geri dönülmesi fikrini organize ediyor ve örgütleniyordu. 19. yüzyılın ortalarında itibaren ihvanlık Libya, Mısır ve Sahra'nın bazı bölgelerindeki Bedevi kabileleri arasında nüfuz kazandı. Gücünü/iktidarını Bingazi'de kurdu. Senusi Tarikatı 1911-12'den itibaren İtalyan yabancı egemenliğine karşı silahlı karşı koyuşu organize etti (Capellen, 2011: 22).

7 Curt Prüfer hakkında bk. Mckale, 1987.

Diplomasiye Ara Vermesi, Tell Halaf Tutkusu ve Kazı Çalışmaları

Dışarıdan gelen haberler, Kahire'deki keyifli hayatına veda etme kararı almasında etkili oldu. İstanbul Hükümeti, 1909 yılında Tell Halaf için verilen kazı imtiyazını kullanması konusunda uyarıda bulunarak teşvik etti. Çünkü İngiliz ve Amerikalı araştırmacılar da kazı imtiyazı almak için Hükümet'e baskı yapıyorlardı. Tam da bu sıralarda Oppenheim'a, on bir Alman Doğu bilimci tarafından imzalanan ve Tell Halaf'ta kazı yapması gerektiğini içeren bir çağrı pusulası ulaştı. Bu da ona herhangi bir prestij kaybı yaşamadan resmi görevinden ayrılma fırsatı verdi ve tüm enerjisini bu son derece umut verici projeye ayırma imkânı tanıdı. Böylece 1 Kasım 1910'da Dışişleri Bakanlığındaki görevinden ayrıldı. Ancak bu kararı, Doğu yaşamına ve diplomatik kariyerine son bir veda olarak görmek istemedi. Aksine sadece hayatının belirli bir döneminde araştırma gezileri yapmaya öncelik veriyordu. Başkonsolosluktaki görevleri ve yoğun çalışmaları yanında böyle bir keşif gezisinin yapılamayacağı gayet açıktı (Teichmann & Völger, 2001: 52–53).

Oppenheim, Kahire'den ilk önce Berlin'de Roonstrasse 1'de kiraladığı eve gitti ve bundan sonraki bir buçuk yılı kazı hazırlıklarıyla geçirdi. Berlin'de başta Felix Langenegger olmak üzere bazı ünlü arkeologlarla bir araya gelen ve onların deneyimlerinden yararlanmak isteyen Oppenheim, Mart sonlarına doğru aralarında kişisel hizmetçisi eski sadık dostu Tannus Maluf'un da bulunduğu ekibinin geri kalanlarının olduğu Beyrut'a gitti. Her zaman olduğu gibi Türk Hükümeti'nden bir temsilci onlara katıldı. Sonraki yıllarda Komiser Durri Bey'le mükemmel bir anlaşma yapılarak uzlaşmaya varıldı.

Oppenheim, Halep'te 21 tonluk keşif gezisi teçhizatının organizasyonunu tamamladı. Oppenheim, Beyrut'taki Alman Konsolosu Padel'e: *"Her şey yolunda, en iyi en güzel şekilde, düzen ve havasında, inşallah birkaç gün içinde yola çıkacağız."* diye yazıyordu. Bin develik bir kervan bu büyük yükü çölden Tell Halaf'a taşıdı. Geri kalanı da ikinci bir kervanla Tell Halaf'a ulaştı. Oppenheim, açgözlü define arayıcılarının sebep olduğu yıkım ve kayıplardan dehşete düştü. Ancak bu arada beklenen zengin buluntuları bilim dünyasına kazandırma ve güvence altına alma niyetinin daha da güçlendiğini hissetti (Teichmann & Völger, 2001: 55–56).

Bu iddialı araştırma projesi elbette basın için önemli bir konuydu; Kahire, Beyrut, Şam ve Halep'teki çok sayıda gazete kervana yolda eşlik etti ve bu konuda makaleler yazıldı. Bu durum bir kez daha Doğu uzmanı ve dostu Oppenheim'in araştırmacı şöhretini açıklığa kavuşturuyordu. Örneğin Şam'da yayınlanan "El-Mouchtabas / Mücteba" 2 Mayıs 1911'de şunları yazıyordu: "Dostumuz Baron büyük âlimlerden biridir. Doğu ve Doğu bilimine meraklıdır. Rahat, sakin hayatından asilzade yuvasından vazgeçmiş ve bilimsel çalışmalarını mükemmelleştirmek için yıllarını ovalarda, çöllerde geçirmeyi tercih etmişti." Elbette İngiliz ve Fransız basınında, önceki yılların geleneğine uygun olarak keşif gezisinin olası siyasi niyetleri hakkında belli belirsiz ifadeler yer alıyordu.

Yolculuk küçük birliğin 28 Temmuz 1911'de belirlenen hedefine ulaşmasına kadar beş hafta sürdü. Başlangıçta orada karşılaştıkları durum, iyi bir izlenim uyandırmaya pek elverişli değildi. Bir önceki yıl kış, olağanüstü derecede zorluydu ve çok sert geçmişti. Her yerde donmuş hayvan kadvraları vardı ve havayı kirletiyorlardı. Ekibin ikinci mimarı Löffler hemen hastalandı ve birkaç hafta sonra Beyrut'ta öldü. Bizzat Oppenheim da şiddetli bir ateşten mustarıptı ve haftalarca yaşamla ölüm arasında gidip geldi. Ekiptekiler başkentten çok uzaklarda Hükümet'in kazı izni ve tavsiye mektubunun pek işe yaramadığını anladıklarında şoke oldular. Yağmacı Çerkezler, kaymakam yani ilçe yöneticisiyle iş birliği yapıyorlar ve zengin Almanların varlığından maddi kazançlar elde etmeye çalışıyorlardı. Oppenheim, inatla ve kararlı bir şekilde yasal haklarının uygulanmasının peşine düştü. Nihayet entrikacı kaymakam İstanbul'daki Alman Büyükelçiliğinin resmi protestosundan sonra görevinden alındı. Aynı zamanda kazı işçilerinin işe alınmasında beklenilenden daha büyük zorluklar çıktı. Ermeni ve Çerkezlerle yapılan başarısız girişimlerden sonra Oppenheim, kazı işini Bedevilere yaptırmayı başardı. Sonraki dönemde 500 kadar yerel işçi kazıda faaliyet gösterdi.

5 Ağustos 1911'de vakit nihayet gelmişti, kazı artık başlayabilirdi ve önce 1899'da ortaya çıkardığı, orada yani toprağın yüzeyinde keşfettiği objeleri belirledi. Ancak bu objelerin, taş resim ve heykellerin büyük bir bölümünün Çerkezler tarafından tahrip edildiğini büyük bir üzüntüyle gözlemledi. Sadece "Tahta Çıkan Tanrıça" figürü sağlam kalabilmişti. Ancak bundan sonra asıl kazı çalışmaları başladı. Toprak yüzeyinin sadece biraz altında bulunan giriş salonunun sağında ve solundaki sfenklere, teknik terimle orthostat denilen sanatsal kabartmalı taş levhalara ulaşıldı. Kazı ekibi binanın arka tarafında her biri ayrı ayrı tasarlanmış 187 orthostatı gün yüzüne çıkardı. Bu devasa taş blokların üzerinde fantastik şekillerde krallar, tanrılar, efsanevi yaratıklar, kült resimler, hayvan motifleri, savaş ve av sahneleri, gemiler ve balıkçılar, deve sürücülere ve aslan, eşek, kedi ve ayıların müzik icra ettiklerinin resmedildiği iki hayvan şapeli bulunuyordu. Oppenheim'a göre, bunlar çok yönlülükleri ve özellikleri açısından kesinlikle benzersiz sanatsal eserleriydi. Görkemli yapı kalıntılarının yanı sıra bakır, gümüş, altın ve fildişinden yapılmış kullanım araçları ve kült nesnelere bulundu. Bronz bir arabanın yanı sıra çok güzel, rengârenk boyanmış birçok kil nesne ortaya çıkarıldı. Söz konusu zarif ve sanatsal seramikler daha sonra M.Ö 6. bin yılına tarihlendirildi ve bu nedenle bugüne kadar bilinen en eski renkli seramikler olarak kayıt altına alındı. Oppenheim'in keşfettiği bu yer, nihayetinde tüm tarih öncesi döneme adını verdi: Halaf zamanı (Teichmann & Völger, 2001: 56–59). Aslında Tell Halaf; Babil, Asur ve Ninova'yla birlikte 20. yüzyıl başlarında YakınDoğu'daki en önemli kazılardan biriydi. Yirmili yılların sonunda Asurolog ve oryantalist Brono Meissner (1868/1947), böylesine kapsamlı bir kazının daha önce özel bir kişinin öncülüğünde, örnek bir şekilde yapılmadığına hükmediyordu. Gerçekten de Oppenheim, buluntularının bilimsel olarak incelenmesini kolaylaştıran zamanın en modern kazı tekniklerini ve belgeleme yöntemlerini kullandı. Çalışmalarının harika sonuçları; Arami kültürü hakkındaki bilgileri derinleştirdiği gibi kadim Doğu'nun henüz çok genç (yeni) olan bilimini büyük ölçüde geliştirdi. Daha sonraki yayımlar aracılığıyla kazının ilerleyişi ve sonuçları hakkında daha iyi bilgi sahibi olundu. Özellikle Oppenheim'in Kayzer II. Wilhelm'e gönderdiği raporlar ve ailesine yazdığı mektuplar doğrudan doğruya olay yerinde yaşananların en gerçek kanıtlarıydı. Oppenheim raporları, açık seçik anlatımı ve teknik içeriği aktarma yeteneğini gösteriyordu. Belli ki imparator bundan çok etkilendi. Çünkü gönderilen raporlara derkenar olarak el yazısıyla "bravo" yorumunda bulunuyordu. Oppenheim'in amacı ileride gün ışığına çıkarılan buluntuların ülkede sergilenebilmesi için imparatorun sürekli olarak Tell Halaf ile ilgilenmesini sağlamaktı. Ayrıca bu arada Alman ve yabancı basın bu son derece başarılı arkeolojik kazıyı haber yapmışlardı. Bu da Oppenheim'i uzman çevrelerin dışın da bile tanınmış bir kişilik hâline getirdi (Teichmann & Völger, 2001: 59–65).

Oppenheim'in eşyaları arasında yalnızca arkeolojik donanım değil aynı zamanda Berlin'deki meteoroloji enstitüsü, zooloji ve botanik müzesi ve fonogram arşivi gibi birkaç kurumdan bilimsel alet edevat da vardı. Bu da Oppenheim'in kendisini sadece bir arkeolog olarak değil aynı zamanda bir araştırmacı olarak gördüğünün göstergesiydi. Politik, ekonomik ve modern teknik konularındaki ilgisinin yanı sıra Osmanlı topraklarındaki demiryolu inşası ve özellikle de daha Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Türkiye, Afganistan ve İran'da radyo istasyonlarının kurulması planlarına da ilgi duyuyordu.

Tell Halaf'taki yıllar, Oppenheim için en mutlu ve doyurucu bir dönemdi. 1913'te kazı çalışmalarına, keşfedilen bol miktardaki malzemenin bir dereceye kadar tasnif edilmesi için ara vermek gerektiğine karar verdi. Bunu daha sonra 1914'te bu defa bir yıllık kazı kampanyası izleyecekti. Kazı yerinden ayrılmadan önce büyük taş heykelleri keşif evine getirtti ve ardından Bağdat demiryolu mühendislerine teslim etti. Elbette kazı çalışmalarının başlamasından önce verilen garantiler üzerine bu harika buluntuların bir kısmını Almanya'ya götürmeyi planladı. Ancak bu sırada Osmanlı Devleti'nde Devlet Müzeleri Genel Müdürü olan ve bu tür eski eserlerin yurtdışına çıkışını yasaklayan eski kanuna inatla atıfta bulunan Halil Bey evsafında rakipler ortaya çıktı. Oppenheim, eski eserlerin yurtdışına çıkarılması izni için inatla mücadele etti. İstanbul'daki büyükelçiliğe ve Dışişleri Bakanlığına saygın Almanlar aracılığıyla nüfuz etmeye çalıştı ve ayrıca cömert mali tekliflerde bulundu. Ancak Halil Bey, bu konudaki katıllığını sürdürdü. Hayal kırıklığı içindeki Oppenheim, Osmanlı Devleti'nden küçük bir hediye karşılığında buluntuların sadece az bir kısmını -en az 43 sandık- Almanya'ya götürebildi.

Birinci Dünya Savaşı Yılları ve Sonrası

Tekrar Berlin'e dönen Oppenheim, 1913 sonlarına doğru Kurfürstendamm Knesebeck Caddesi köşesinde 203'üncü evi kiraladı. Bu ev, on yıldan fazla zamandır topladığı muhteşem Doğu buluntuların mekânı oldu. Daha sonra Savigny Platz 6'da kiraladığı iki katlı ev, Tell Halaf objelerinin bulunduğu kütüphanesi ve bürosu oldu. Ağustos 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında 54 yaşında olan vatanperver Oppenheim, aktif askerlik hizmeti için çok yaşlıydı. Ancak Doğu hakkındaki engin bilgisiyse ülkesine hizmet edebileceğinden emindi ve bu nedenle Dışişleri Bakanlığına yeni bir görev teklifinde bulundu.

1914 sonbaharında "İslam dünyasının düşmanlarımıza karşı ayaklandırılmasına" ilişkin gizli bir muhtırayı bakanlığa sundu. Söz konusu rapor Müslümanlar için "kutsal savaş"ı başlatma olasılığını amaçlayan bir savaş propagandasıydı. Genel olarak tüm inanmayanlara karşı değil, zalim sömürgecilere, savaştaki rakiplerine, İngiltere ve Fransa'ya karşı açık bir cihad çağrısıydı. Oppenheim, bu büyük projede paranın büyük bir rol oynamaması gerektiği düşüncesindeydi. O, ülkelere göre esas olarak Panislamizm'e dayalı bir isyan kavramının şansını deniyor, özellikle de Mısır'ı ve aynı zamanda Hindistan'ı bu işe yatkın ülkeler olarak değerlendiriyordu (Oppenheim, 1914; Teichmann & Völger, 2001: 125-126).

Söz konusu muhtırayla harekete geçen Dışişleri Bakanlığı, Oppenheim'i bakanlığa bağlı ve başlangıçta yönetimini bizzat kendisinin devraldığı bir "Doğu İstihbarat Merkezi NfO/Nachrichtenstelle für den Orient" i kurmakla görevlendirdi⁸. Haber merkezinin görevi, İslam ülkeleri için propaganda malzemesi-çağrılar, el ilanları, broşürler, kitaplar-üretmekti. 15 Alman, 20 yabancı, ayrıca bir dizi serbest çalışan, metinleri dokuz Avrupa, on bir Asya ve Afrika dillerine çeviriyorlardı. NfO ayrıca *Neuer Orient* adıyla aylık bir bülten ve Almanya'da bulunan Müslüman savaş esirleri için⁹ *El-Cihad* adlı bir savaş esirleri gazetesi¹⁰ yayınladı. Haber merkezi için birçok Doğulunun sürgün hayatı yaşadığı İsviçre'de bir yardımcı kurum oluşturuldu. 1915'ten itibaren NfO'nun başkanlığını, Oppenheim'in halefi Emil Schabinger von Schowingen yaptı. NfO'nun ciddi bir para eksikliği vardı, aylık sadece 5000 marklık bir bütçesi bulunuyordu ve bu da hiçbir zaman yeterli olmuyordu. Schabinger, Alman İmparatorluğunun gereksiz birtakım şeylere savaş propagandasından daha fazla para harcadığını acı bir şekilde kaydediyordu. Aslında bu sıralarda Dışişleri Bakanlığının aktif bir Doğu politikasına olan ilgisi oldukça azalmıştı. Çünkü bu aralar asıl ilgi, Batı cephesindeki savaşa yönelikti.

Oppenheim'in 1914 tarihli muhtırası İslam halklarının Batı sömürgesinden kurtulmayı tasavvur ettiği geniş çaplı bir stratejinin ilk kapsamlı sunumuydu. Ancak bu hedefin operasyonel olarak uygulanması Alman ajanı Wilhelm Wassmuss'un¹¹ 1915'te İran'da yaptığı kışkırtma girişimleri gibi yaklaşımların ötesine geçmedi. NfO'nun Alman doğu siyasetinin anlayışı ve örgütlenmesi üzerinde sadece Birinci Dünya Savaşı'nın erken evrelerinde önemli bir etkisi oldu. Sömürgeci güçlere karşı Arap bağımsızlık eylemlerini harekete geçirme hedefi ise hiçbir zaman gerçekleşmedi.

Nisan 1915'te Büyükelçi Wangenheim'in isteği üzerine Oppenheim, buradaki istikrarsızlaştırma kampanyasına bir düzen vermek için İstanbul'daki Alman Büyükelçiliği'nde görevlendirildi. Sonuçta konu, Haber Alma Odalarının/Merkezlerinin organizasyonuydu. Bunlar NfO tarafından üretilen propaganda malzemelerinin sergilendiği, şehir içinde elverişli konumda bulunan merkezlerdi. Bazı ziyaretçiler okuma yazma bilmediklerinden Oppenheim, fotoğraf sergisine büyük önem verdi. Siyasi içerikler kronik benzeri bir biçimde hazırlandı. Daha sonra film kullanma olasılığını da denedi. 1917'den itibaren bu çeşitliliğe Alman ekonomisi hakkındaki bilgiler de eklendi. Bizzat Oppenheim'in verdiği günlük ziyaretçi sayısının 10.000-20.000 arasında olduğu bu haber merkezleri oldukça popüler görünse de büyük beklentileri karşılamadı. Muhtırasındaki propaganda faaliyetleri kavramsal olarak kaldı ve sonuçta somut sonuçlar elde edilemedi (Capellen, 2011: 62-64; Kon, 2013: 86-90; Nagel, 2019: 345; Teichmann & Völger, 2001: 125-132).

1915 kışının sonlarında Kahire günlerinden muhatabı Mısır Hıdivi Abbas Hilmi ile bir araya geldi. Bu karşılaşma, savaş ortasındaki bu buluşma elbette politiktir. Çünkü Hıdiv, muhtemelen Oppenheim'a Mısır'daki gelişmeler, özellikle İngilizlere yönelik ruh hâli ve Alman savaş propagandasının etkisi hakkında bilgi vermek için gelmişti. Bu toplantının içeriği ve Dışişleri Bakanlığı tarafından hassas bir şekilde değerlendirilip değerlendirilmediği hakkında maalesef hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Ancak yine de konunun Dışişleri Bakanlığı tarafından bir şekilde değerlendirildiği muhtemeldir.

8 Berlin'deki Doğu Haber Merkezi (NfO) hakkında geniş bilgi için bk. Glasenapp, 1964; Schabinger, 1967; Heine, 2006: 8- 13; Capellen, 2011: 17-76; Krug, 2020.

9 Almanya'daki savaş esirleri kampları ve Almanya'nın savaş esirleri politikası hakkında bk. Höpp, 1997.

10 El-Cihad gazetesi hakkında bk. Heine, 1980: 197-199; Höpp, 1994: 9-13; Oberhaus, 2002: 65-66; Kılıç, 2003: 23-31.

11 Wilhelm Wassmuss hakkında bk. Gröttrup & Wassmuss, 1913.

Oppenheim, Doğu'da yaptığı uzun yolculuklardan sonra, 1918 baharında başkente, Berlin'e geri döndü. Ona artık Almanya'da da hizmetçisi olan Tannus Maluf eşlik ediyordu.

Politikanın yanı sıra Tell Halaf buluntularının sergilenmesiyle de ilgilendi. Savaş sona ermeden önce Berlin Müzeler Adası'ndaki (Museuminsel¹²) Kraliyet Müzelerini temsilen Genel Müdür Wilhelm Bode ile hem o anda elde bulunan hem de gelecekteki objeleri içeren tüm Tell Halaf buluntuları için bir bağış anlaşması imzalandı. Fakat ne yazık ki bu anlaşma gerçekleşmedi. Bir kere daha karşısına birtakım engeller çıktı. 1918 devrimiyle birlikte Kraliyet Müzeleri, kaybedilen savaştan sonra kaynak sıkıntısı çeken devletin himayesine geçti. Kasım 1918'de İmparator'un tahtan çekildiği ve cumhuriyetin ilan edildiği o dramatik günlerde Oppenheim, Berlin'de bulunuyordu. Onun hangi duygularla dolu olduğunu bilemiyoruz. Anılarında sadece şunlara yer veriyordu: "Çöküşten sonra gruplar hâlinde Berlin'de bulunan Türkler ve özellikle Şekip Arslan'ın da içlerinde bulunduğu Araplar Kurfürstendam'da yanımdaydılar." Bu arkadaşlar nerdeyse ciddi bir şekilde hasta olan veya ölmek üzere bulunan birine âdeta yardım etmeye gelmiş gibi görünüyordular (Capellen, 2011: 22–24; Göl, 2020: 75–85; Teichmann & Völger, 2001:66–74).

Birinci Dünya Savaşı, siyaset, ekonomi ve toplumdaki eski düzen sistemlerini silip süpüren 20. yüzyılın belki de en önemli kırılma noktalarından biriydi. Oppenheim, savaş ve sonuçlarından olumsuz manada oldukça fazla etkilendi. Savaş olmasaydı 1914'te Tell Halaf'taki kazılarına devam edebilirdi ve bir süre sonunda belki de Dışişleri Bakanlığındaki görevine geri dönebilirdi. Oppenheim'in hayatındaki kırılmalar zamanla elbette daha da derinleşti. 1918'deki yenilgi ve ardından II. Wilhelm'in tahtan çekilmesiyle birlikte onun için artık kendisini derinden özdeşleştirdiği monarşi dünyası dağılmıştı. Şu andan itibaren siyasi değişiklikleri pek kavrayamayan muhafazakâr bir monarşist gibi görünecekti. 1932'de Hollanda'da sürgünde ziyaret ettiği II. Wilhelm'e hiç sorgulamadan aşırı bir hayranlık duydu. Cumhuriyet –O, küçümseyici bir şekilde buna sistem zamanı diyordu- onu kabullenmiyordu ve bu nedenle, anılarında da belirttiği gibi 1924'te İstanbul'a büyükelçi olma teklifini geri çevirdi.

Savaşın sona ermesiyle birlikte Oppenheim, hangi hedeflere yönelmesi ve yoğunlaşması gerektiği gerçeğiyle karşı karşıya kaldı. Devlet hizmetine geri dönüşü kategorik olarak reddedilmişti ve siyasi durum nedeniyle Doğu'ya araştırma gezileri yapması da mümkün değildi, çünkü eski Osmanlı topraklarının büyük bir kısmı artık İngiliz veya Fransız manda bölgeleriydi. Bununla birlikte yeni kariyeri mantıksal olarak geçmişinin izlerinden ortaya çıktı. Kendini Doğu araştırmalarına adanmış bir âlim oldu. Her şeyden önce Tell Halaf'taki kazılarının tamamlanmasına çalıştı ve Bedeviler hakkında araştırmalar yaptı. Bilimsel bir kuruma girmesini sağlayacak uygun akademik eğitime sahip olmadığı için 1922 yılında "Doğu Araştırmaları Enstitüsü"nü kurdu. Bu kurum, alanında Almanya'daki ilk ve tek özel araştırma enstitüsüydü. Yıllık 25 bin marklık bir bütçeyle eski ve yeni Doğu bölümlerinin her birinde daimî çalışanlar istihdam etti. Bunlar: Dr. Werner Caskel ve Dr. Adam Falkenstein idi. Ayrıca parasızlık yüzünden sadece projeye bağlı olarak serbest çalışan yüksek nitelikli bilim adamları, arkeologlar, tarih öncesi çağları araştıran tarihçiler, eski oryantalist ve Arabistler de vardı. Oppenheim'in 70. doğum günü ve Tell Halaf-Müzesi'nin açılışında yaptığı konuşmasında Werner Caskel, Doğu Araştırmaları Enstitüsü'nün atmosferini ve Oppenheim'in performansını net bir şekilde ifade ediyordu.

Doğu Araştırmaları Enstitüsü, Berlin Savigny Platz 6'da bulunuyordu ve burada Oppenheim'in değeri bir milyon altın mark olan 40 bin ciltlik kütüphanesi vardı. 1922 gibi erken bir tarihte, ölümünden sonra bile araştırma faaliyetlerinin bir vakıf aracılığıyla güvence altına almayı düşünüyordu. Ancak Max von Oppenheim Vakfı, yasal olarak 1929'da kurulabilirdi.

Mali imkânsızlıklarına rağmen Oppenheim, kendine özgü ısrarcı enerjisiyle Tell Halaf'ı tekrar kazma düşüncesinden asla vazgeçmedi. Almanya'nın 1926'da Milletler Cemiyeti'ne katılmasıyla siyasi koşullar yerine getirilmiş ve aynı zamanda Suriye'deki Fransız Manda Yönetimi de iş birliği yapmaya hazır olduğunu belirtmişti. 13 yıllık zorunlu bir aradan sonra durumu netleştirmek için bir ön yolculuğa çıktı. Gururlu "ıssız-çöl şatosunu" tahrip edilmiş bir vaziyette buldu. Ancak keşif evindeki büyük taş heykeller önemli ölçüde bozulmadan kalabilmişti. Asıl amacı buluntuların Almanya'ya nakli için uygun bir yol bulmaktı. Önceki rakibi Halil Bey'in aksine Fransız Manda Yönetimi'nde anlayışlı bir ortak buldu ve o da kendisine Habur nehrinin tüm kaynak alanı ve Djebelet el Beda/ Cebel el Beda dağı silsilesi için kazı imtiyazı verdi. Tell Halaf'ın kare taş blokları ve heykelleri, Bağdat demiryolunun bir istasyonu olan komşu Rasülayn kasabasında 13 tren vagonuna yüklendi. Buluntular, Halep'te eski eserler yasaasının öngördüğü şekilde bölündü. Küçük kısmı bugünkü ulusal müzenin öncüsü olan ve Oppenheim tarafından Halep'te kurulan küçük bir özel müzede kaldı. Büyük kısmı kamyonlarla İskenderiye'ye taşındı ve oradan gemiyle Avrupa'ya sevk edildi.

Kısa bir süre sonra Mart 1929'da Oppenheim, Tell Halaf ve Cebel el Beda'da altı aylık yeni bir kazı için geri döndü. Belli ki daha uzun bir kampanya için yeterli para yoktu. Deneyimli Felix Langenegger yine oradaydı ve şimdi ilk kez daha derinlemesine kazılar yapıyordu (Teichmann & Völger, 2001: 75–82).

Tell Halaf'tan büyük taş blok ve heykellerin Berlin'e getirilmesiyle birlikte bunların nerede muhafaza edileceği akut bir sorun hâline dönüştü. Buluntuların Bergama Müzesi'nin bir kanadı olan Yakındoğu Müzesi'nde sergilenmesi için 1918'de yapılan sözleşme, birtakım nedenlerden dolayı başarısız oldu. Oppenheim, Tell Halaf buluntularını kredilerle finanse ettiği kendi müzesinde sergilemeye karar verdi. Berlin Charlottenburg Teknik Üniversitesi Franklin Strasse 6'daki tesislerinde yönetim binası ve makine salonuyla birlikte kullanılmayan Freund Makine Fabrikası'nı ücretsiz olarak kullanıma sundu. Oppenheim müzesini orada inşa etmeye başladı. Oryantal koleksiyonundan halı ve mobilyalarla döşenen yönetim binası, kütüphanenin bir bölümünü, çeşitli küçük buluntuları ve zengin seramik koleksiyonunu barındırıyordu. Oppenheim'in 70. Doğum yılında Temmuz 1930'da açılış töreni, keşif gezisine katılanların ve çok sayıdaki bilim insanının

12 "Müzeler Adası (Almanca: Museuminsel), Almanya'nın başkenti Berlin'in tarihi şehir merkezinden (Stadtmitte) geçen Spree Nehri'nin üzerinde bulunan küçük bir adanın kuzey kısmında bulunan tamı tamına 1 km2'lik alana sahip müzeler kompleksidir. 1990'da iki Almanya'nın birleşmesiyle 1945'ten bu yana doğu ve batıya bölünmüş olan koleksiyonun yeniden bir araya getirilme imkânı belirdi. Müzeler Adası 1999'dan beri Unesco Dünya Mirası Listesi'nde bulunmaktadır. Adını kuzeyinde bulunan uluslararası çapta tanınan 5 müzeden alan kompleksin müzeleri şunlardır: Altes Museum (Eski Müze), Neues Museum (Yeni Müze), Alte Nationalgalerie: (Eski Ulusal Galeri) Bode-Museum: (Bode Müzesi), Pergamonmuseum: (Bergama Müzesi)." (tr.wikipedia.org/wiki/müzeler_adası).

huzurunda gerçekleşti. Müze, her hafta içi saat 10,00'dan 15,00'e ve pazar günü 10,00'dan 14,00'e kadar açık kalacak girişler de ücretsiz olacaktır.

1931'de Oppenheim, borçlarından kurtulmak için ABD'ye seyahat planını nihayet gerçekleştirdi. Tell Halaf kazısını, ülkenin en önemli akademik çevrelerinde, Yale, Columbia, Princeton ve Harvard üniversitelerinde, Chicago, Boston'daki Güzel Sanatlar ve New York'taki Metropolitan müzelerinde verdiği donanımlı konferanslar aracılığıyla ustaca tanıttı. Birkaç müze ilgi gösterdiğinden bazı objeleri ABD'ye getirtti. Ancak objelerin satılması için uygun zaman geçmişti, çünkü Amerika gittikçe daha büyük ve derin bir çöküşe sürükleniyordu. Oppenheim, hiçbir şey elde edemeden eve dönmek zorunda kaldı, ancak numuneleri New York'taki bir depoda bıraktı, çünkü ABD'de hızlı bir ekonomik toparlanma üzerine spekülasyonlar yapılıyordu.

30 Ocak 1933'te Adolf Hitler başbakan oldu. Yeni rejim zaferini "Brandenburger Tor/Brandenburg Kapısı" 'da meşale alayı ve sevinç gösterileriyle kutlarken Oppenheim, iki misafiri New York'tan Cornelius Vanderbilt Jr ve yeğeni Harold von Oppenheim ile oradan çok uzakta olamayan bir dans salonunda oturuyordu. Bazı yarı sarhoş adamlar yalpalayarak yanlarına geldi ve "Yahudiler dışarı" diye bağırdı. Mekân sahibiyile garson, salonda hiçbir Yahudi bulunmadığına dair güvence verdi. Bir süre sonra geri dönmeleri üzerine bu defa misafirlerden biri çok sert bir tavır gösterdi. Nerdeyse bir arbeye yaşanacaktı. Anlaşılan kısa bir süre sonra düzenlenen ırkçı yasalara göre Oppenheim, artık tüm yaşamında yarı Yahudi olarak kabul edilecekti. Sonraki yıllarında hayatına iki tema hâkim oldu. Bunlar: araştırmalarının mali güvenliği için vereceği uğraşıyla antisemitizmi devlet doktrini hâline getiren ve böylece onu ırksal bir düşman olarak ilan eden totaliter bir devlette mücadele etmekte.

ABD planlarının başarısızlığından sonra, Oppenheim'in yeni krediler almaktan başka seçeneği yoktu. Geriye kalan tek güvencesi Tell Halaf bulgularını güvence olarak sunmaktı. 1943'te oluşturulan bir listede; çoğunluğu o sırada Berlin'deki müzelerde bulunan 40 obje taahhüt edildiği gibi güvence olarak verildi. Sonraki günlerde bankalarla büyük sorunlar yaşadı. Özellikle aldığı kredileri ödemekte zorlanan Oppenheim, bu zorlu süreçten aile üyelerinin ve dostlarının araya girmesiyle kurtulabildi.

Öte yandan Oppenheim'in bilimsel niteliklerine yönelik saldırılar da vardı. Tell Halaf projesinin bilimsel işleyişinde yetersiz kazı teknikleri kullanmak ve yanlış değerlendirmeler yapmakla suçlandı. Ancak sonraları Tell Halaf kazısının sonuçları büyük ilgi gördü; Alman Müzeleri Yakınoğu Departmanı elbette buna büyük önem vermeli, Tell Halaf koleksiyonu en iyi şekilde muhafaza edilmeli ve sergilenmeliydi. Ancak bu yaklaşımlar da sözde kaldı ve böylece Tell Halaf bulgularının kalıcı olarak muhafaza edilmesi sorunu Oppenheim'in yaşamının sonuna kadar çözümsüz kaldı.

Oppenheim'in yaşamının son on yılının ikinci baskın teması, Nasyonal Sosyalist rejim altında hayatta kalma uğraşısıyla ilgiliydi. Kasım 1935 tarihli imparatorluk yasasına ilişkin ilk kararname onu yarı Yahudi veya melez olarak damgaladı. NS rejimi, karma ırk politikasında hiçbir zaman tek tip bir çizgi bulamadığı için melez insanlar, hoşgörü ve zulüm arasındaki gri bir alanda yaşadılar. Oppenheim, bunu derhal hissetti, ancak ilk başta NS kuruluşlarından değil, çok yakından bağlantılı olduğu şirketlerden; sendika kulübü ve öğrenci birlikleri Palatia, aryan ırktan olmayanları safılarından çıkarmaya hazırlanıyorlardı. Çok sayıdaki arkadaşını harekete geçirdi ve böylece dışlanmayı engelledi. Ancak bu durum ve sergilenen tutum, onu çok derinden etkiledi.

Nazi rejimi yıllarında vakfın ve müzenin korunması ve Tell Halaf ile Bedeviler hakkında yapmakta olduğu çalışmaların yayınlanabilmesi, ilerlemiş yaşına rağmen onun için kuşkusuz büyük önem taşıyordu. Bu durumda Oppenheim, Dışişleri Bakanlığıyla hâlâ iyi olan bağlantılarını kullanmaya karar verdi. Mart 1936'da yayın planlarına destek için eski bir muhafazakâr diplomat olan Dışişleri Bakanı Konstantin Freiherr von Neurath (1873-1956)'a başvuruda bulundu.

Aldığı destek ve yardım sayesinde 1937'de Bedevilerin ilk cildi, 1943'te de ikincisi yayınlandı. Her iki yayında da Oppenheim'in çalışma arkadaşları Erich Bräunlich ve Werner Caskel'in imzaları vardı. Aynı yıl Berlin "de Gruyter" yayınevinde büyük Tell Halaf çalışmasının ilk cildinin yayınlanmasını kutladı.

Oppenheim, hayatının eserlerini güvence altına almak için sadece eski bağlantılarından yararlanmadı, aksine aynı zamanda mevcut koşullara da uyum sağladı. 15 Temmuz 1936'da genişletilen Tell Halaf Müzesi'nin ikinci defa açılış vesilesiyle yaptığı konuşması da aynı doğrultuydu. Konuşmasının merkezinde çabaları, bulguları ve her şeyden önce Tell Halaf'a komşu Tell Fecheria kazısında elde edilen bulguları "Aryan" kültürüne bağlama çabası vardı. Açılıştaki bilim adamlarının yanı sıra arkadaşları ve tanıdıkları dışında başta Dışişleri Bakanı Neurath olmak üzere çok sayıda diplomat bulunuyordu. Ancak bu strateji, aynı zamanda ona karşı da kullanıldı. Bunlardan biri de Ateşli bir nasyonal sosyalist olan Devlet Müzeleri Genel Direktörü Profesör Otto Kümmel idi. Ekonomi, Eğitim ve Halk Eğitimi Bakanı'na 1937'de yazdığı mektubunda, Oppenheim'in iddialarını delilleriyle çürütmeye çalışıyordu (Teichmann & Völger, 2001: 82-89).

Oppenheim, Almanya'daki Yahudi düşmanlığına, antisemitizm politika ve propagandalara rağmen vakfı ve müzeyi korumayı başardı. Hatta Genel Müdür Kümmel'in finansmanına karşı çıkmasına rağmen Herrmann Göring'in tahsis ettiği 30 bin mark ile 1939'da Suriye gezisi de gerçekleşti. Nerdeyse 80 yaşındaki Oppenheim, Mart 1939'da Şark Ekspresiyle yine Felix Langenegger eşliğinde dört aylığına planlanan altı kazı kampanyasından ilkinin gerçekleştirmek için Suriye'ye gitti. Ancak Beyrut'ta Fransız Manda Yönetimi'nin daha fazla seyahat etmeyi kesinlikle yasakladığı haberini aldı. Amipli dizanteriden mustarip olmasına rağmen vetoyu görmezden geldi ve bir askeri heyetin kendisini trende beklediği Resülayn'a gitti. Bir dönüş treniyle eve gitmeden önce Milli-Bedevilerin baş şeyhinin yanında üç gün ev hapsinde kaldı. Bu durum, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden kısa bir süre önce Nasyonal Sosyalist Almanya'ya yönelik düşmanca ruh hâli ve Oppenheim'in tehlikeli bir muhbir olarak ün kazanması nedeniyle tekrar girmeyi çok isteyeceği Tell Halaf'tan uzak durması gerektiğini gösteriyordu.

Öte yandan burada cevaplanması gereken soru; Oppenheim'in bizzat kendisini ve çalışmalarını ayrımcılık ve zulümden nasıl bu kadar başarılı bir şekilde koruyabildiğidir. Anılarında birkaç nedenden söz etmekteydi. Bunlar: bilimsel araştırmalarının uluslararası tanınırlığı ve

ünü; aynı zamanda Naziler tarafından da saygı duyulan bilim adamlarıyla iyi ilişkileri; özellikle yabancı ülkelere yönelik olarak Doğu Araştırma Enstitüsü'nün özerkliğini korumak isteyen İmparatorluk Eğitim Bakanlığının desteği; Doğulu ileri gelenlerin ziyaretleri sırasında kendisine danışıldığından Propaganda Bakanlığı için taşıdığı vazgeçilemez önemi; varlıklarını ve tüm servetini Alman bilim ve kültürünün çıkarları için kullanması; Tell Halaf kazılarındaki önemli rolü; yabancı devlet adamlarıyla iyi ilişkileri; nihayet askeri ve politik açıdan Doğu hakkındaki engin ve derin bilgisiydi. Gerçekten de Doğu'nun önde gelenleri Berlin'e resmi ziyarette bulduklarında Dışişleri Bakanlığının Protokol Departmanı tarafından çağrılırdı. Ve dahası: Şark Dairesi Başkanı Werner Otto von Hentig 1940'da Suriye gezisini organize ederken ona, Suriyeli nüfuzlu politikacı ve aşiret reislerine verilmek üzere tavsiye mektupları sundu; ayrıca ertesi yıl yayımlacı Alman Doğu Politikası için Suriye'nin kilit konumunda olduğunu gösteren bir muhtıra kaleme aldı¹³.

Hastalığı ve Ölümü

Oppenheim'in hayatının son on yılı, sağlığının iyiden iyiye bozulduğu günlerdi. Birikmiş ciddi hastalıklar, Şubat 1936'da kritik bir kalp krizi sonrasında onu ölümün eşiğine getirdi. Orada hazır bulunanlar, sözde onun "son sözlerini" almak için acele ediyorlardı. Beklediği gibi her şey hayatının eserinin geleceği etrafında dönüyordu. 1940'da Berlin'e yapılan hava saldırılarını büyük bir endişeyle takip etti, ancak koleksiyonlarını güvenli bir yere taşımaya başaramadı. 23-24 Ağustos gecesi bir hava saldırısında Savigny Platz'daki evinin önüne bir bomba düştü ve ev büyük bir zarar gördü. Ertesi sabah hasar yerini inceleyen Oppenheim, hatıralarında bunun çalışma hayatının büyük bir bölümünü mahvettiğini yazıyordu.

Devlet Müzeleri İslam Departmanından Kurt Erdmann ve Werner Caskel kurtarabilecekleri ne varsa kurtarmaya çalıştılar. Buluntuları güvenli bir yere taşıma girişimleri, sonuçsuz kaldı ve müze, Kasım 1943'teki bir hava saldırısında ağır hasar gördü. Çok küçük parçalara ayrılan Tell Halaf'ın taş heykelleri nihayet bombalara dayanıklı Bergama Müzesi'nde emniyet altına alındı.

Bir müddet Dresden'de kaldı. 13-14 Şubat 1945 gecesi -Bedevilerin beşinci cildinin el yazmasının ve diğer kişisel hatıralarının kaybolduğu- savaşın en yıkıcı hava saldırısına tanık oldu. Hizmetçisinin bir yaz gecesi Oppenheim'i yanan şehirden el arabasıyla çıkardığı söylenir. Uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra nihayet Mart 1945'te sersefil bir hâlde kız kardeşi Wanda von Pocci'ye sığındı. Ancak bu arada tıbbi bakıma ihtiyacı olduğundan 1946 baharında bir kasabaya taşınmaya karar verdi. Aşağı Bavyera'daki Landshut kasabasına yerleşti. Yeğeni Friedrich Carl von Oppenheim'in buraya çok yakın bir şatosu vardı. O ve eşi Bayan Ruth, hayatının son aylarındaki bu yaşlı adamla yakından ilgilendiler. Burada da kendini acındırma ya da yaşamın zorluklarına teslim olma belirtisi göstermedi. Daha çok anılarını dikte etmeye hevesliydi. Şaşırtıcı bir güç ve enerjiyle, Bavyera'dan büyük kısmı harap olmuş kütüphanesini yeniden tamamlamaya çalıştı. Koleksiyonlarını güvence altına aldı ve büyük Tell Halaf yayınının üçüncü cildi üzerinde çalışmalar yaptı. Berlin ile posta bağlantısı kurulur kurulmaz Werner Caskel ve diğer sadık arkadaşlarından koleksiyonunun diğer kalıntılarının Berlin'deki özel evinde koruma altına alındığını büyük bir memnuniyetle öğrendi. İş, Oppenheim için yaşam heyecanıydı, bu yüzden kendisine para ve gerekli kaynakları sağlayan Friedrich Carl ve eşi Ruth'a minnettardı: "Sizsiz yaşayamaz, çalışamazdım ve bunu sürdüremezsem; artık daha fazla yaşamaya devam etmek istemezdim." 6 Kasım'a kadar günde sekiz saatini yazı masası başında geçirdi, çoğunlukla anılarını dikte ediyor ve sonra iki saat ön okuma yapıyordu, çünkü bu arada gözleri oldukça fazla zayıflamıştı. O gün hastaneye kaldırıldığında kitapları ve notları ona eşlik etti. Tell Halaf'a ilk varışından nerdeyse tam 47 yıl sonra kaldırıldığı hastanede yaşamını kaybetti.

Dört gün sonra Landshut şehir mezarlığına defnedildi. O günlerde Müttefik Devletleri sınırlarından Almanya'ya seyahat etmek nerdeyse imkânsiz olduğundan cenaze törenine aileden sadece Friedrich Carl ile Ruth von Oppenheim katılabilirdi. Ama aynı zamanda bölgedeki Araplar da veda etmeye gelmişlerdi. İçlerinden biri açık mezarı başında onurlu sözler söyledi ve Arap ülkelerinin selamını getirdiğini ifade etti. Ayrıca Baron'un saygın bir bilim adamı olduğunu hatırlamış olmalı ki Max Baron von Oppenheim'in adının Arap dünyasında unutulmayacağını vurguladı. Mezar taşının üzerinde bizzat kendisinin düşündüğü, "İlmi, Şark'ı, çölü, keşfettiği ve kazdığı Tell Halaf'ı seven bir adam Tanrı katında huzur içinde dinleniyor" yazısı bulunuyordu (Teichmann & Völger, 2001: 90-95).

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declare that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Capellen, M. M. (2011). *Die Nachrichtenstelle für den Orient: Fallstudie einer Propaganda Institution im Ersten Weltkrieg*. Saarbrücken: VDM Verlag-Dr. Müller.
- Cleveland, W. L. (2017). *Batı'ya Karşı İslam- Şekip Arslan'ın Mücadelesi*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- Glaser, H. (1964). *Meine Lebensreise. Menschen, Länder und Dinge, die ich sah*, Wiesbaden.
- Göl, H. (2020). *Max von Oppenheim'in Tell Halaf Tutkusu-Osmanlı Arkeolojisi ve Alman Weltpolitik'i*. Ankara: Gece Kitaplığı.

13 Oppenheim'in Doğu hakkındaki muhtıralarının sonuncusu için bk. Schwanitz, 2004: 28-59.

- Gossmann, L. (2014). *The Passion of Max von Oppenheim: Archaeology and Intrigue in the Middle East from Wilhelm II to Hitler*. Cambridge: Open Book Publishers.
- Gröttrup, H. & Wassmuss, W. (1913). *Der deutsche Lawrence*. Berlin: Metropolis Verlag.
- Heine, P. (1980). Al-Gihâd- Eine Deutsche Propagandazeitung im 1. Weltkrieg. *Die Welt des Islams*, XX (3–4), p. 197–199.
- Heine, P. (2006). Die Nachrichtenstelle für den Orient' und die deutsche Öffentlichkeit. *Spektrum Iran. Zeitschrift für Islamisch- iranische Kultur*, XIX/2, 8–13.
- Höpp, G. (1994). *Arabische und Islamische Periodika in Berlin und Brandenburg 1915–1945. Geschichtlicher Abriss und Bibliographie*, Berlin: Verlag das Arabische Buch.
- Höpp, G. (1997). *Muslimen in der Mark. Als Kriegsgefangene und Internierte in Wünsdorf und Zossen 1914–1924*. Berlin: Verlag Das Arabische Buch.
- Kılıç, S. (2003). *Ermeni Sorunu ve Almanya/Türk-Alman Arşiv Belgeleriyle*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kon, K. (2012). Almanya'nın İslam Stratejisi Mimarlarından Max von Oppenheim ve Bu Konudaki Üç Memorandumu. *Tarih Dergisi*, 53 (2011/1), s. 211–252.
- Kon, K. (2013). *Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın İslam Stratejisi*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Krug, S. (2020). *Die Nachrichtenstelle für den Orient im Kontext globaler Verflechtungen (1914–1921) Strukturen-Akteure-Diskurse*. Bielefeld: Transcript Verlag.
- Mckale, D.M. (1987). *Curt Prüfer German Diplomat from the Kaiser to Hitler*. Ohio and London: Kent State University Press
- Mcmeekin, S. (2012). *Berlin-Bağdat Demiryolu*. İstanbul: Picus.
- Nagel, J. G. (2019). Als der Kaiser den Dschihad erfand, *Zeitschrift für Weltgeschichte (ZWG)*, 19 (2), Berlin: Peter Lang GmbH Internationaler Verlag der Wissenschaften.
- Oberhaus, S. (2002). *Deutsche Propaganda im Orient während des ersten Welt Krieges*. Düsseldorf: Heinrich-Heine-Universität.
- Oppenheim, M. F. (1914). *Die Revolutionierung der islamischen Gebiete Unserer Feinde*, PA-AA, (Ende Oktober 1914, Weltkrieg, Unternehmungen und Aufwiegelungen gegen unsere Feinde, Denkschrift Oppenheims). Berlin.
- Schabinger K. E. (1967). *Weltgeschichtliche Mosaiksplitter. Erlebnisse und Erinnerungen eines kaiserlichen Dragomans*, Baden-Baden.
- Schwanitz, W. G. (2004). Max von Oppenheim und der Heilige Krieg. Zwei Denkschriften zur Revolutionierung Islamischer Gebiete 1914 und 1940. *Sozial. Geschichte* 19 (3), p. 28–59.
- Teichmann, G. & Völger, G. (2001). Grenzgänger zwischen Orient und Okzident. *Max von Oppenheim 1860–1946. Faszination Orient Max von Oppenheim: Forscher, Sammler, Diplomat*. Köln: DuMont Buchverlag.

Structured Abstract

Born in Köln, Germany, on July 15, 1860, Max Freiherrn von Oppenheim belonged to a rich Jewish banker family well known by German financial centers. He had a very good childhood and education. He showed a great interest in natural sciences, collecting, organizing, and systematization in his high school years. He also realized his desire to become a scientist and a travelling researcher.

He worked as a clerk in different cities of Germany. After he finished his education in law, he received doctor of law degree in 1883. His greatest desire was to travel to the colorful world of the Orient. That dream was realized in the winter of 1883, when he made his first travel to the Orient. After he returned to his country, he designed a "Turkish room" in Wiesbaden, in which he exhibited Oriental women's costumes.

His next travel to the Orient was 3 years later. This time he went to Morocco, which still looked like the magical land of the Middle Ages. Oppenheim stayed there for 6 months as he thought he found the Orient of his dreams in Morocco. After he returned to Berlin, he not only maintained his education but tried to improve his Arabic. He met the most popular travellers and travel writers of his time. That made his romantic approach to the Orient more political. Now he was an enthusiastic supporter of the newly emerging German imperialism.

In 1892, he set out on a great tour having proved his proficiency in his professional life. He first went to Spain and then to Maghrib and Cairo. Day by day she felt herself a part of Eastern life. He lived like Arabic people and spent his days like them. In 1893, his travel led him from the Mediterranean to Persian Gulf, from where he went to India and reached Eastern Africa, then a colony of German Empire.

From this point on, he began to pursue his new targets of travel in the lands of the Ottoman. He went to Istanbul upon the invitation by Abdulhamid II. He wrote about his impressions in his two-volume book titled *From the Mediterranean to Persian Gulf*.

He went to Egypt, which he called "Dream Country," for his first diplomatic mission. He began to work at the Office of German Consulate General in Cairo in 1896. Claimed to be the special agent of Emperor Wilhelm II, Oppenheim stayed in Egypt for 13 years. His main duty in these years was to monitor Islamic world, especially Islamic press. He sent about 500 reports and notes to Berlin during these 13 years. These were about political, religious, and cultural issues. In his trips around Cairo, he discovered Tell-Halaf antique city by chance and made one of the most important excavations of the early twentieth century. Tell-Halaf was now a passion for him. He left his diplomatic mission with his own will and successfully completed an archaeological excavation in Tell-Halaf, in which he unearthed very important historical findings.

He presented a secret report about "Sedition of Islamic World against Our Enemies" to the ministry in the autumn of 1914. This was a call for jihad and was intended to direct the wrath of the Muslims to their enemies. Consisting of 136 pages, this report explained in detail the revolts to be staged in the Islamic world. The most important revolts were to be staged in Egypt and India. These were to be followed by other revolts in Caucasia, Morocco, Tunis, and Algeria.

He was summoned to Berlin when the First World War broke out and started to work with a diplomatic mission again. He founded "Oriental Intelligence Centre" in Berlin. He worked as the president of this center for a short time and went to Istanbul to establish "Information Centre Rooms." He organized about 80 rooms to enable the press to make proper propaganda.

After the war, she continued her political work as well as excavations, especially in Tell-Halaf. He set out again for some travels. He made great efforts to protect and exhibit rare works of art he brought from Tell-Halaf.

His 80-year life as a traveller, agent, and archaeologist ended on November 15, 1946. It was a multidimensional life not to be reduced to one dimension only. He was a gifted and active man with a great self-reliance, which helped him to overcome difficulties. He lived all his intellectual life with "passion," a term he frequently used to define himself. He was an expert of fine aspects of life and a seeker of beauty. He always wanted to live with freedom; he was a man of freedom. He was a keen, a very busy and active man, and a man of action.